

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 92

Archeologienota Moorselstraat te Tervuren (Vlaams-Brabant).

PIETERS H. & VAN DEN BERGHE K.

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

Tervuren
verrassend veelzijdig

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2016
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Bart De Smaele, Hadewijch Pieters
ISSN	2033-6810

*Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba.*

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 13 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 13 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 13 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 13 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 14 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 14 -
2.6	Randvoorwaarden	- 16 -
2.7	Werkwijze	- 16 -
3	Assessmentrapport.....	- 21 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 21 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 23 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 23 -
3.2.2	Quartair geologisch	- 24 -
3.2.3	Bodem	- 26 -
3.2.3.1	Bodemtype	- 26 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 27 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 28 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 28 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 29 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 29 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 31 -
3.3.2.1	Cartes des Pays-Bas, Fricx (1712)	- 31 -
3.3.2.2	Kaart van Ferraris (1771 – 1778).....	- 32 -
3.3.2.3	Atlas der Buurtwegen (1840)	- 33 -
3.3.2.4	Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854).....	- 33 -
3.3.2.5	Kaart van Popp (1842 – 1879)	- 34 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 36 -
4	Besluit	- 38 -
4.1	Besluit gespecialiseerd publiek	- 38 -
4.2	Besluit breed publiek.....	- 40 -
5	Bibliografie.....	- 41 -

6	Lijst van plannen.....	- 42 -
7	Lijst van figuren	- 43 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2016K3
Site	Tervuren - Moorselstraat
Projectsigle ADEDE	TER - MOO
Ligging	Moorselstraat 3080 Tervuren
Bounding Box	Punt 1 (NW): X: 161182,669m Y: 172316,513m Punt 2 (ZO): X: 161713,568 Y: 172122,91m
Topografische kaart	Zie plannr. 1
Kadaster	Tervuren, Afdeling 1, Sectie A, nrs. 141a, 136l, 136m, 136n, 139e, 139c, 137w, 135n, 125h, 128h, 126t, 126r, 126w, 127e, 127f Openbaar domein (Moorselstraat) Zie plannr. 3
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Opdrachtgever	Gemeentebestuur Tervuren Markt 7A bus 2 3080 Tervuren
Aard van de vervolgwerven	Aanleg fietspaden
Uitvoerder	ADEDE bvba Antwerpsesteenweg 56 9000 Gent
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Bart De Smaele 2015/00070
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Auteurs, 2016, Archeologienota Moorselstraat te Tervuren (Vlaams-Brabant), ADEDE Archeologisch Rapport 92, Gent.
Grootte projectgebied	8410m ²
Periode uitvoering	November 2016

Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Bureauonderzoek, archeologienota
Verstoorde zones	Gabarit bestaande lijninfrastructuur Zie plannr. 6

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

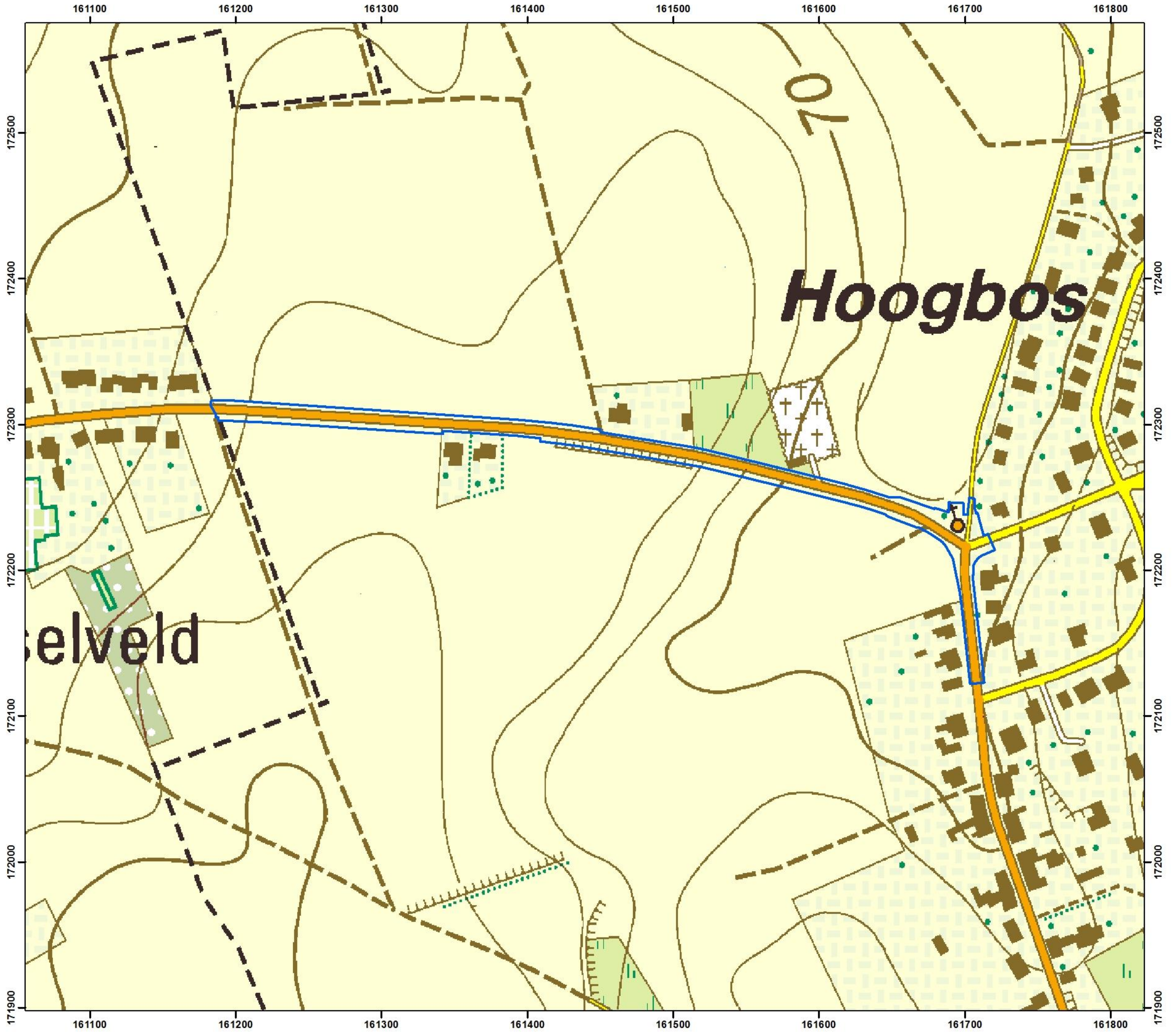
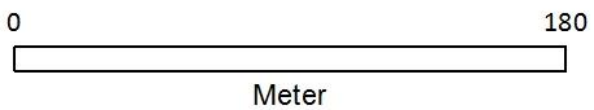
Plannr. 1
Topografische kaart.

2016K3 22/11/2016

© NGI

Legende

 Projectgebied

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

Plannr. 2
Luchtfoto, 2015.

2016K3 22/11/2016

© Geopunt

Legende

 Projectgebied

0 180
Meter

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

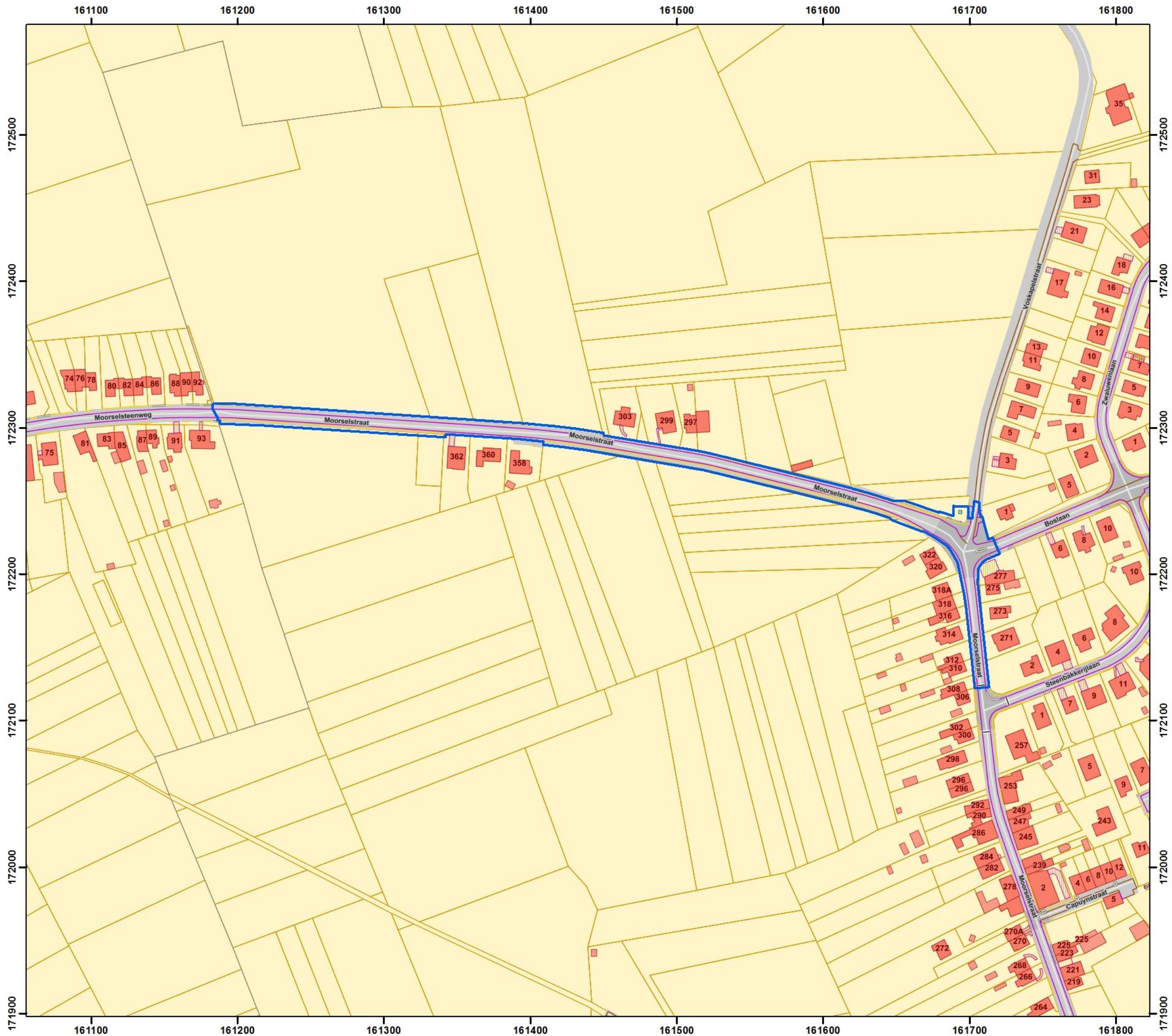
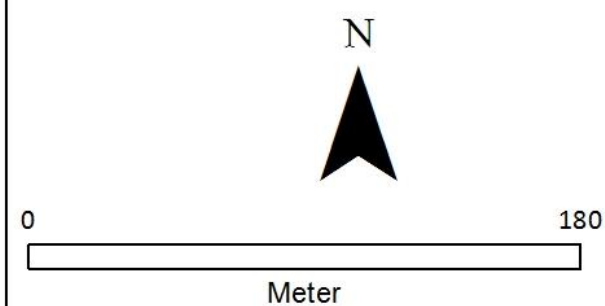
Plannr. 3
GRB (overzicht).

2016K3 22/11/2016

© Geopunt

Legende

 Projectgebied

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

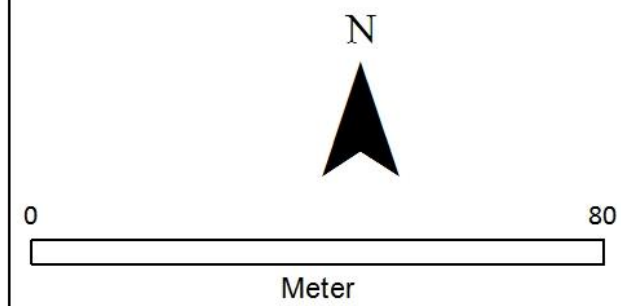
Plannr. 4
GRB (west).

2016K3 22/11/2016

© Geopunt

Legende

 Projectgebied

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

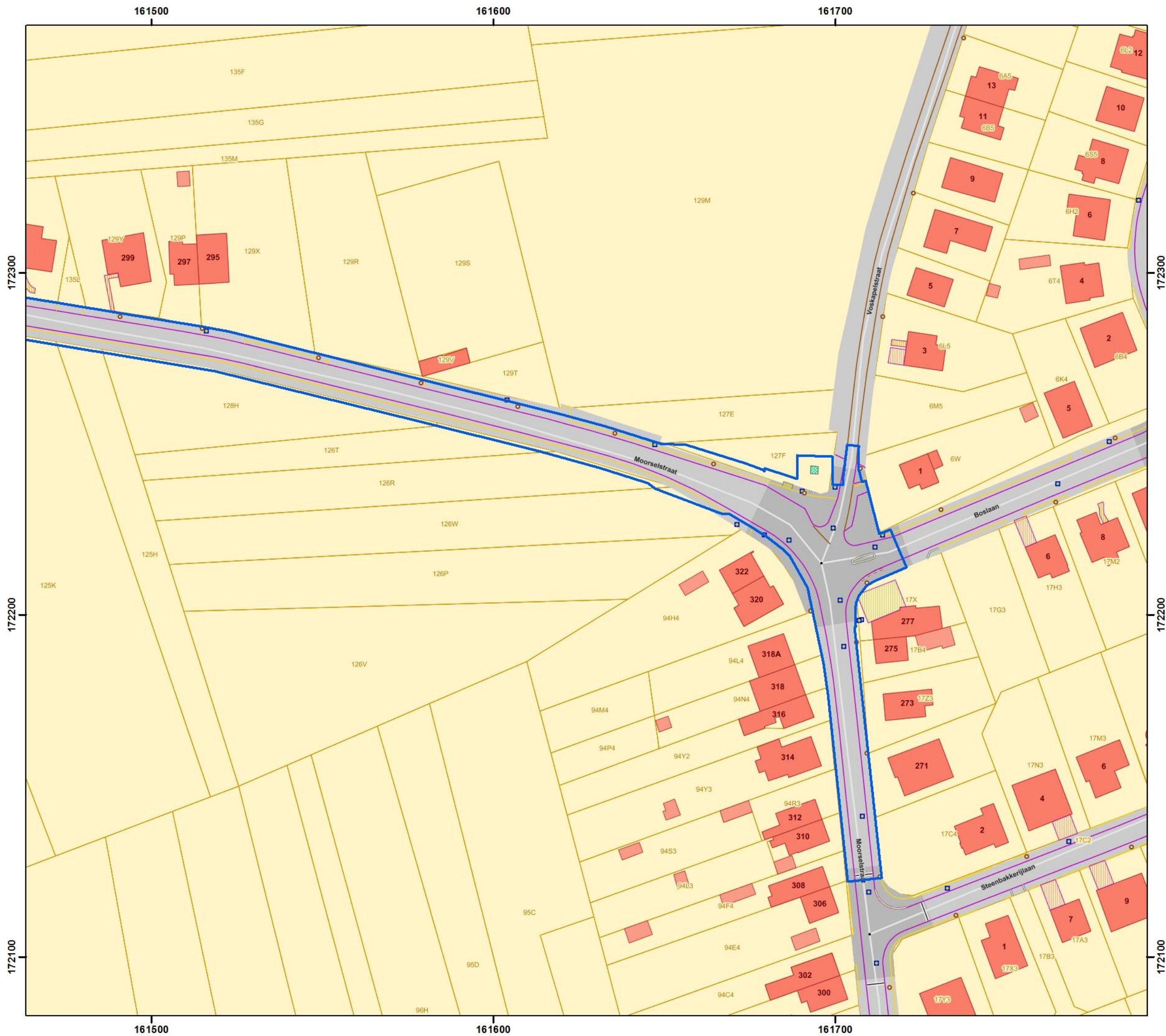
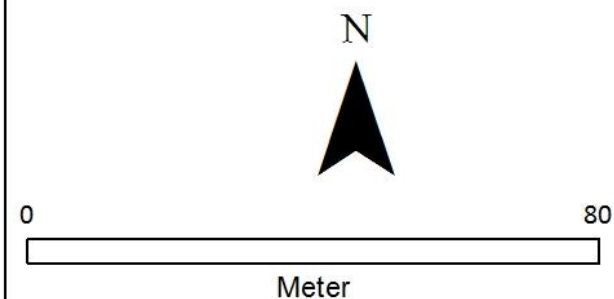
Plannr. 5
GRB (oost).

2016K3 22/11/2016

© Geopunt

Legende

 Projectgebied

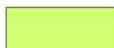
ADEDE
SEARCH & RECOVERY

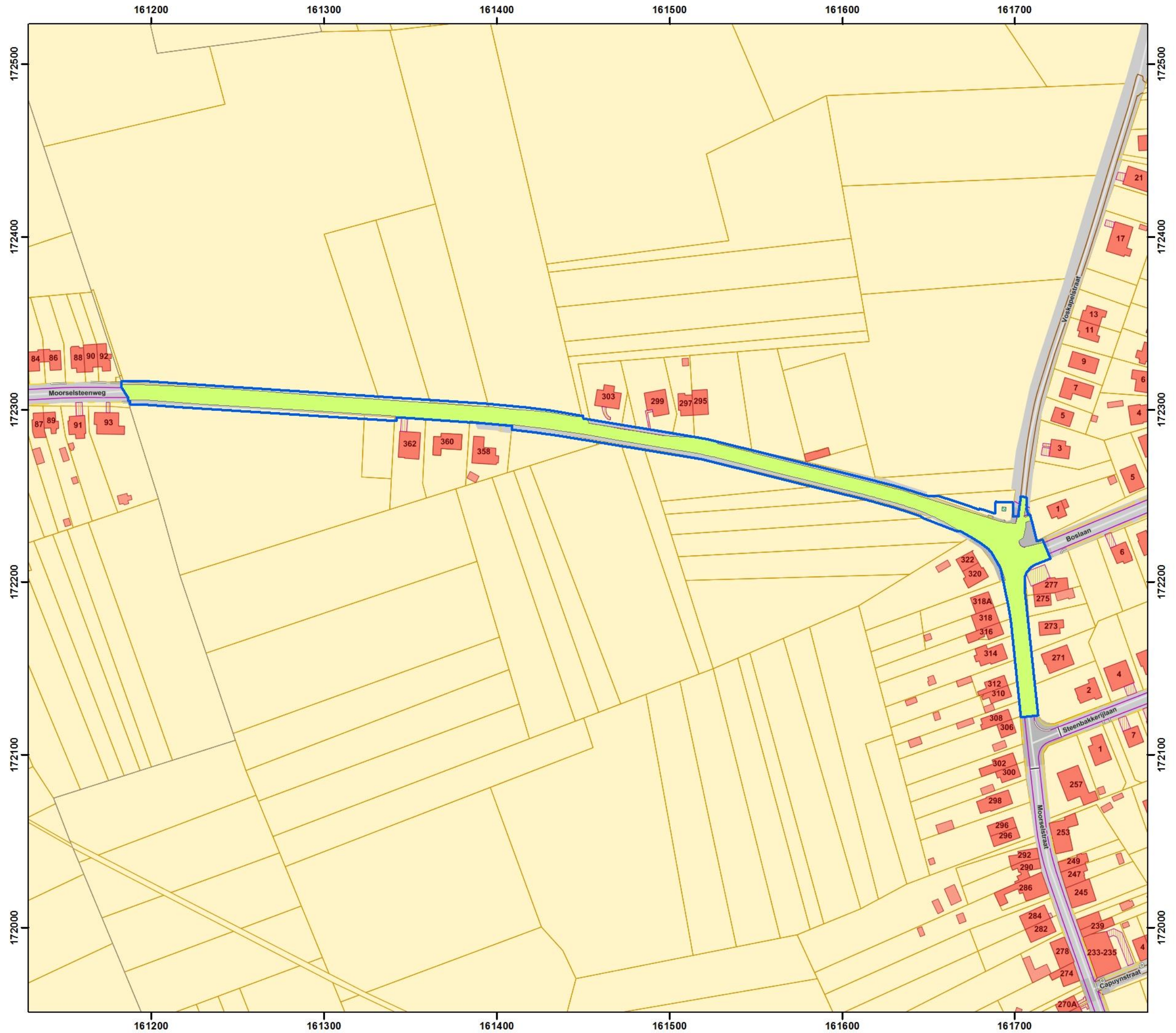
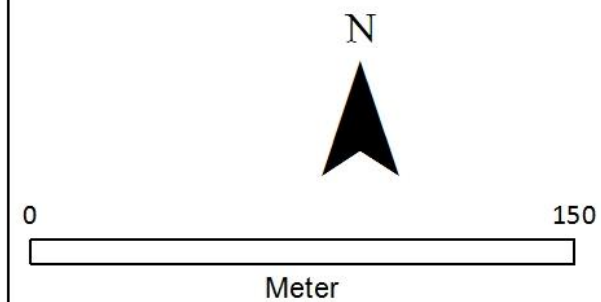
TERVUREN - MOORSELSTRAAT

Plannr. 6
Gekende verstoorde zones.

2016K3 22/11/2016

© **gn**rechtgever

- Projectgebied
- Verstoord

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen het projectgebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Op het Geoportaal¹ van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) zijn wel een aantal meldingen opgenomen. Het betreft onder andere een hoeve (de hoeve van Kooige) ten zuidwesten van het projectgebied, en twee kasteeldomeinen ten westen van het projectgebied, in de naburige gemeente Sterrebeek. Deze meldingen worden kort besproken in §3.4 *Archeologische situering van het projectgebied*.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

¹ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

2.4 Huidige situatie projectgebied²

Het grootste deel van het projectgebied wordt ingenomen door de Moorselstraat, een gemeenteweg met een smal voetpad aan weerszijden van de rijweg. Het projectgebied beslaat dat deel van de rijweg vanaf het kruispunt met de Steenbakkerijlaan tot aan de grens met Sterrebeek (Zaventem). Dit traject is 700m lang. Het openbaar domein is 10 tot 11m breed. In de huidige situatie is er binnen de bebouwde kom enkel een smal voetpad aan weerszijden van de rijweg.

Voor een inplantingsplan van de bestaande toestand wordt verwezen naar plannr. 5.

2.5 Beschrijving geplande werken³

Het project 'fietspaden Moorselstraat' maakt deel uit van het bovenlokaal functioneel fietsroutenetwerk. Daarom is het aangewezen om een volwaardig fietspad aan te leggen. Het openbaar domein is echter te smal om deze fietspaden aan te leggen, waardoor voorgesteld werd om de bestaande rooilijn op te schuiven. De bestaande rijweg blijft behouden, en dus is aan weerszijden hiervan onteigening noodzakelijk. In het centrumgebied worden geen onteigeningen voorzien omwille van de huidige woningen en voortuinen.

² Arcadis Belgium nv, Fase 2: aanleg fietspaden Moorselstraat via Fietsfonds, Startnota + projectnota, Gemeente Tervuren, 2009.

³ Arcadis Belgium nv, Fase 2: aanleg fietspaden Moorselstraat via Fietsfonds, Startnota + projectnota, Gemeente Tervuren, 2009.

Perceelsnummer	Oppervlakte (m ²)
141a	135
136l	28
136m	34
136n	54
139 ^e	236
139c	34
137w	64
135n	13
125h	7
128h	129
126t	59
126r	61
126w	37
127e	56
127f	192
Totaal	1139

Figuur 1. Overzicht onteigeningen.

Aan weerszijden van de baan komt een enkelrichting fietspad. In het woongebied worden fietspaden voorzien van 1,50m met daarnaast voetpaden van variërende breedte. De nutsleidingen komen hier onder het voetpad te liggen. In het buitengebied wordt tussen de rijweg en de fietspaden een smalle veiligheidsstrook voorzien in kasseien (50cm breed). Het fietspad is hier 1,75m breed. Achter het fietspad wordt een berm van 1,50m voorzien voor nutsleidingen en om de hoogteverschillen op te vangen. Ter hoogte van de verkavelingen valt deze strook van 1,50m weg zodat hier geen onteigeningen nodig zijn. Op de overgang van de bebouwde kom naar het buitengebied, gelegen ter hoogte van het kerkhof, wordt een verkeerspoort ingebracht, en dit in de vorm van een wegversmalling. Om visueel een versmallend en snelheidsremmend effect te krijgen, wordt een groenstructuur voorzien naast de rijweg in de vorm van een haag en zuilvormige bomen. De herinrichting van het kruispunt met de Boslaan en de Voskapelstraat voorziet 4 parkeerplaatsen in de Voskapelstraat.

Voor een inplantingsplan van de bestaande toestand wordt verwezen naar plannr. 6.

2.6 Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand
- Historische situering:
 - Cartes des Pays-Bas van Fricx, 1712

- Kaart van Ferraris, 1777
- Atlas der Buurtwegen, 1840
- Vandermaelen kaart, 1846-1854
- Kaart van Popp, 1842-1879
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

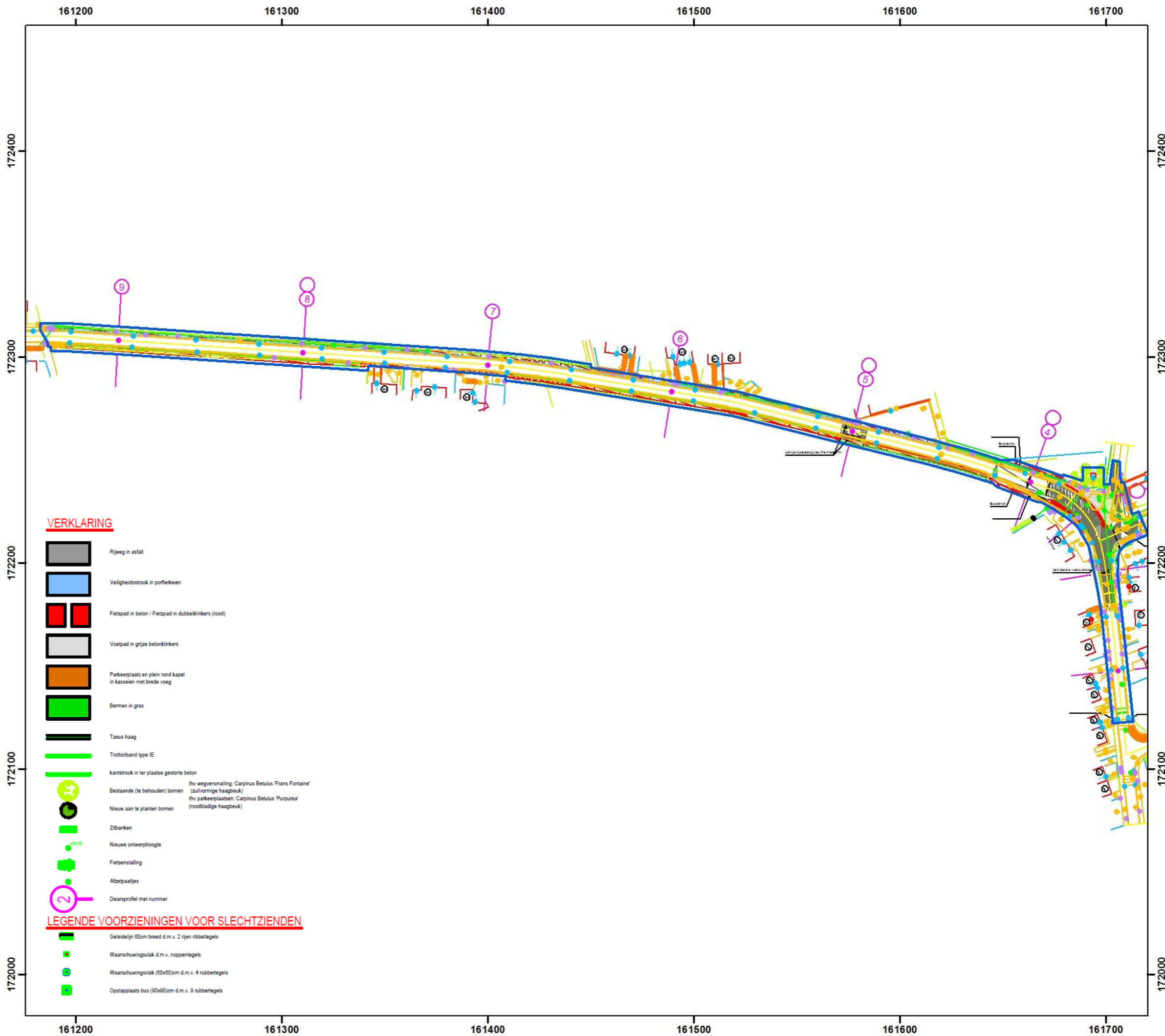
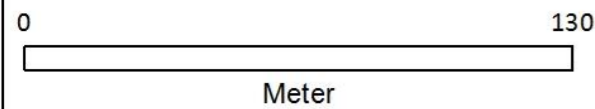
Plannr. 7
Inplantingsplan bestaande toestand.

2016K3 22/11/2016

© opdrachtgever

Legende

 Projectgebied

TERVUREN - MOORSELSTRAAT

Plannr. 8
Inrichtingsplan ontwerp-toestand.

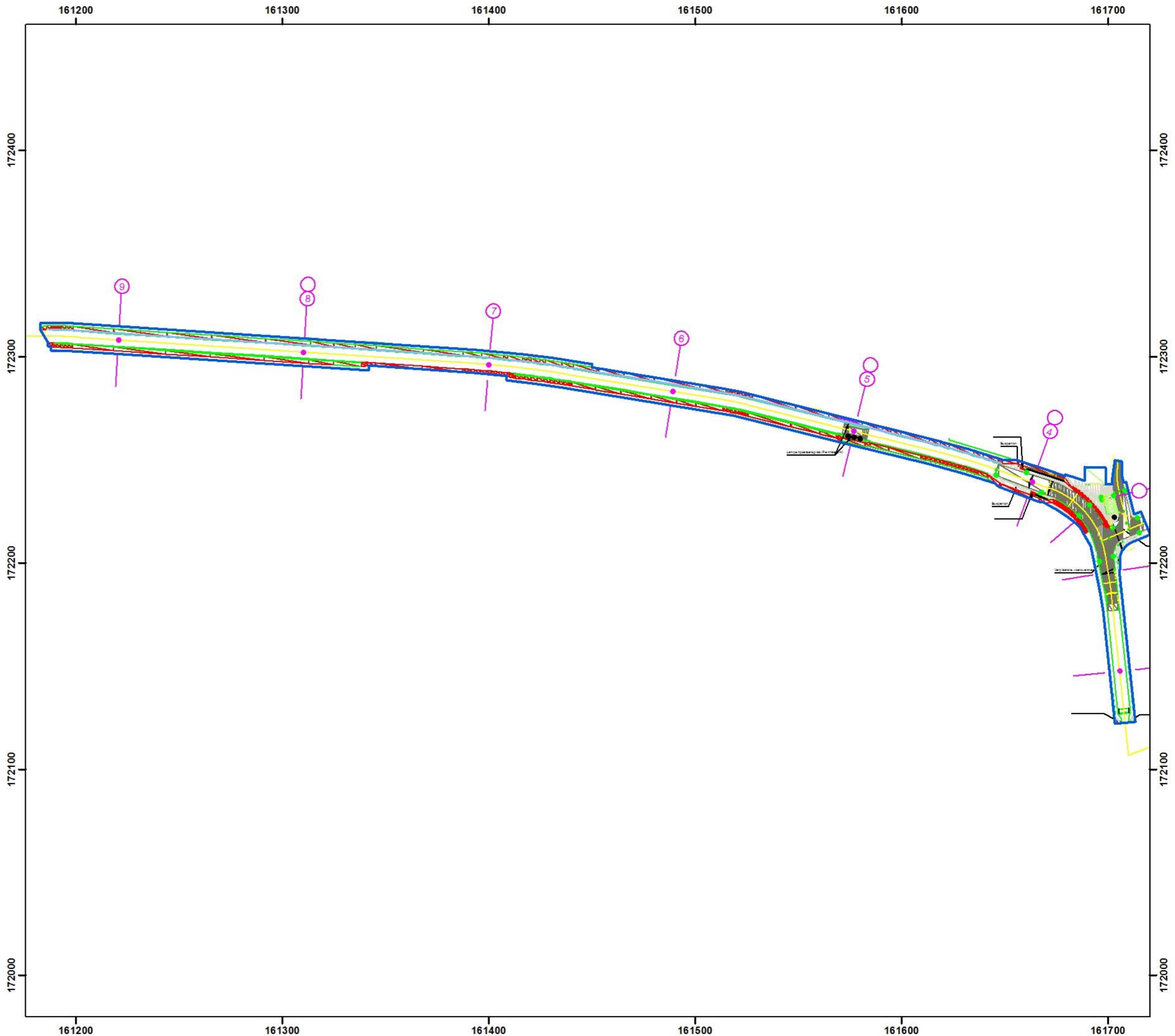
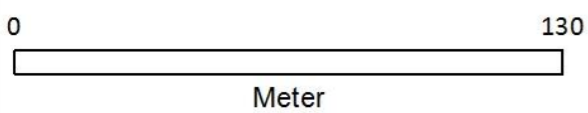
2016K3 22/11/2016

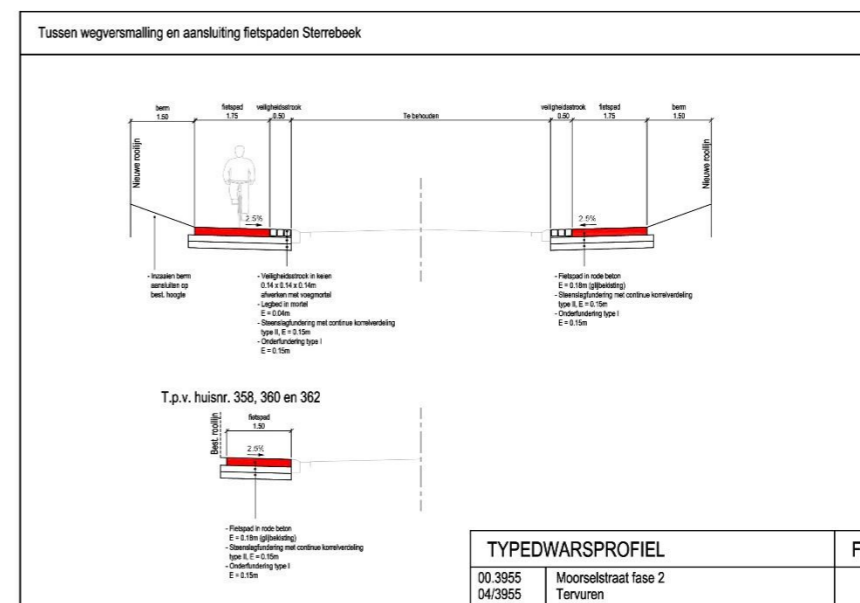
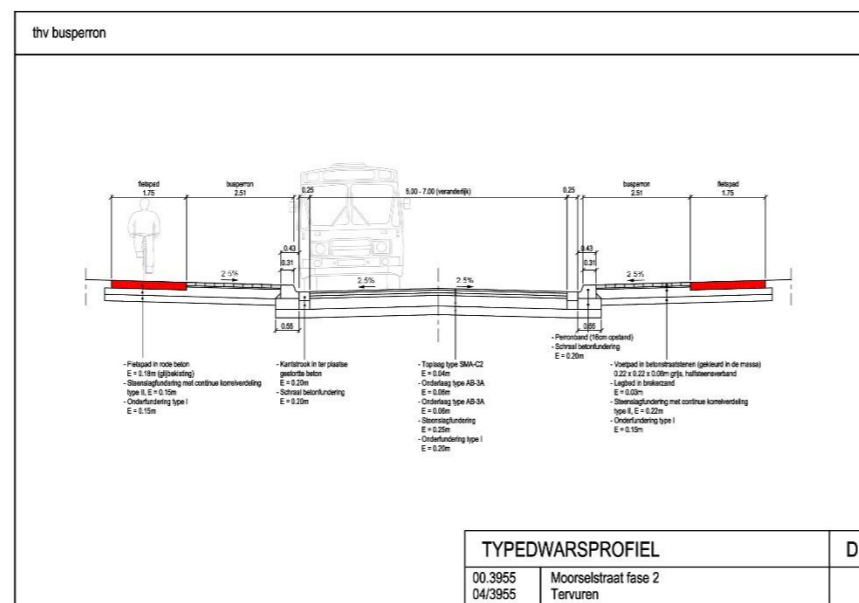
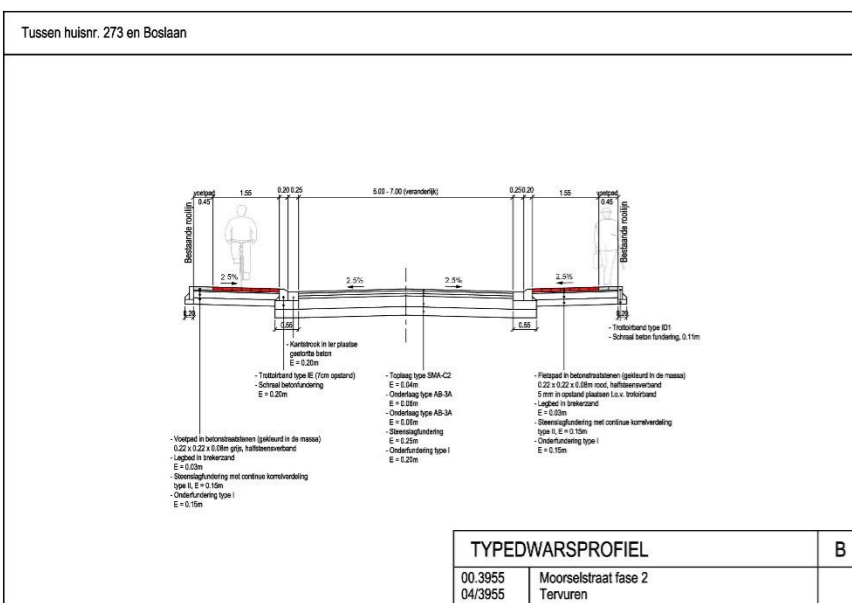
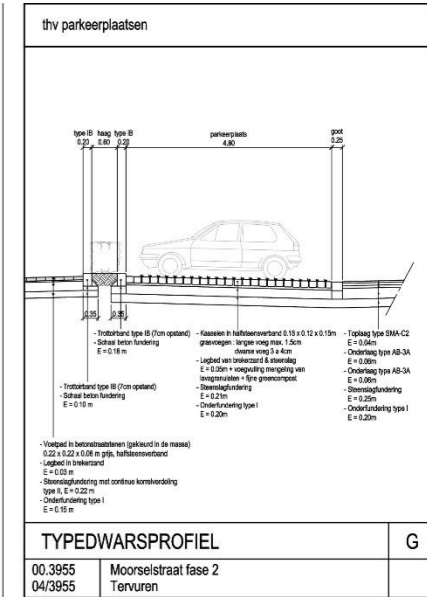
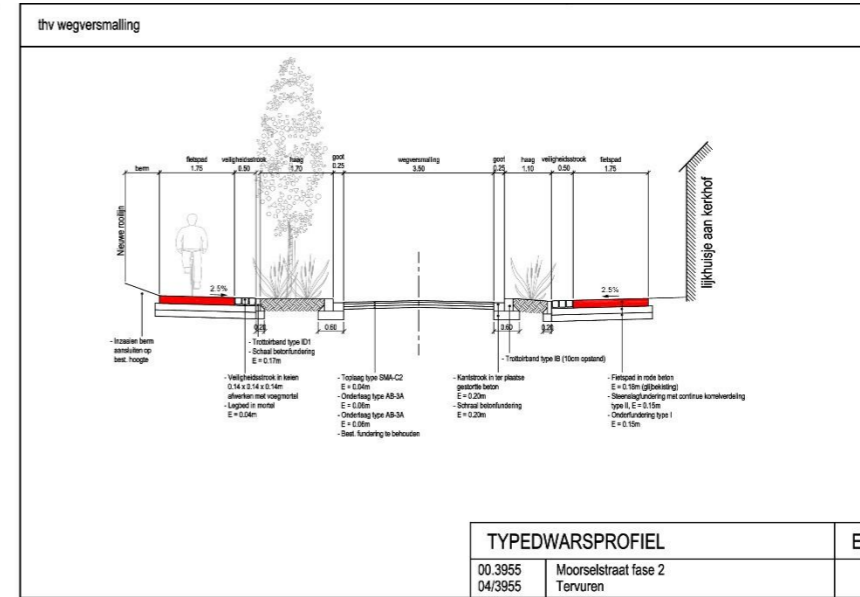
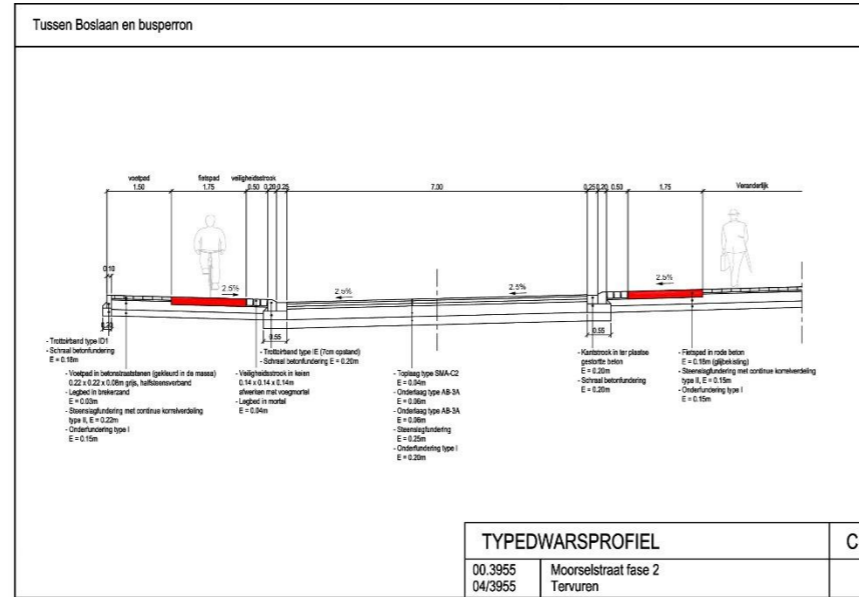
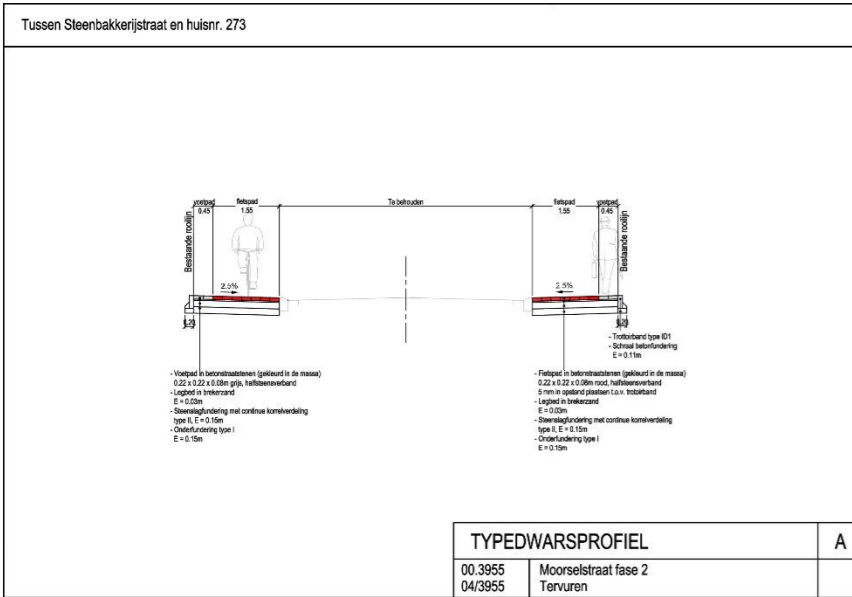
© opdrachtgever

Legende

 Projectgebied

- VERKLARING**
- Rijweg in asfalt
 - Voetgangersruimte in porfiebakken
 - Fietspad in beton / Fietspad in dubbelrijken (voet)
 - Voetpad in gips betonschikkers
 - Parkeren op één rijd laaf in klassieke voorste weg
 - Bermen in gras
 - Tussen haag
 - Toelichting type II
 - Kerntrek in ter plaatse gestorte beton
 - Bestaande (te behouden) beton
 - Nieuw aan te leggen beton
 - Zijkanten
 - Nieuw aan te leggen
 - Fietserwaaier
 - Afsluitpaal
 - Doorgang met nummer
- LEGENDE VOORZIENINGEN VOOR SLECHTZIENDEN**
- Doorgang 50m breed 2 x 2 per 100m
 - Waarschuwingspaal 6m x 100m
 - Waarschuwingspaal 1500mm 6m x 4 100m
 - Doorgang met 1500mm 6m x 1 100m

Oprachtgever

GEMEENTE TERVUREN
PROVINCIE VLAAMS-BRABANT

Oprachtgever: Gezien & goedgekeurd door
 Datum: 13/08/2015
 Naam: [Signature]
 Functie: [Signature]

Project

AANLEG FIETSPADEN MOORSELSTRAAT
 Fase 2: Microstraat tussen Steenbakkerijlaan en grans Sterrebeek (Zaventem)

ONTWERP

Studiebureau

Technische tekening: [Signature]
 Datum: 13/08/2015
 Naam: [Signature]
 Functie: [Signature]

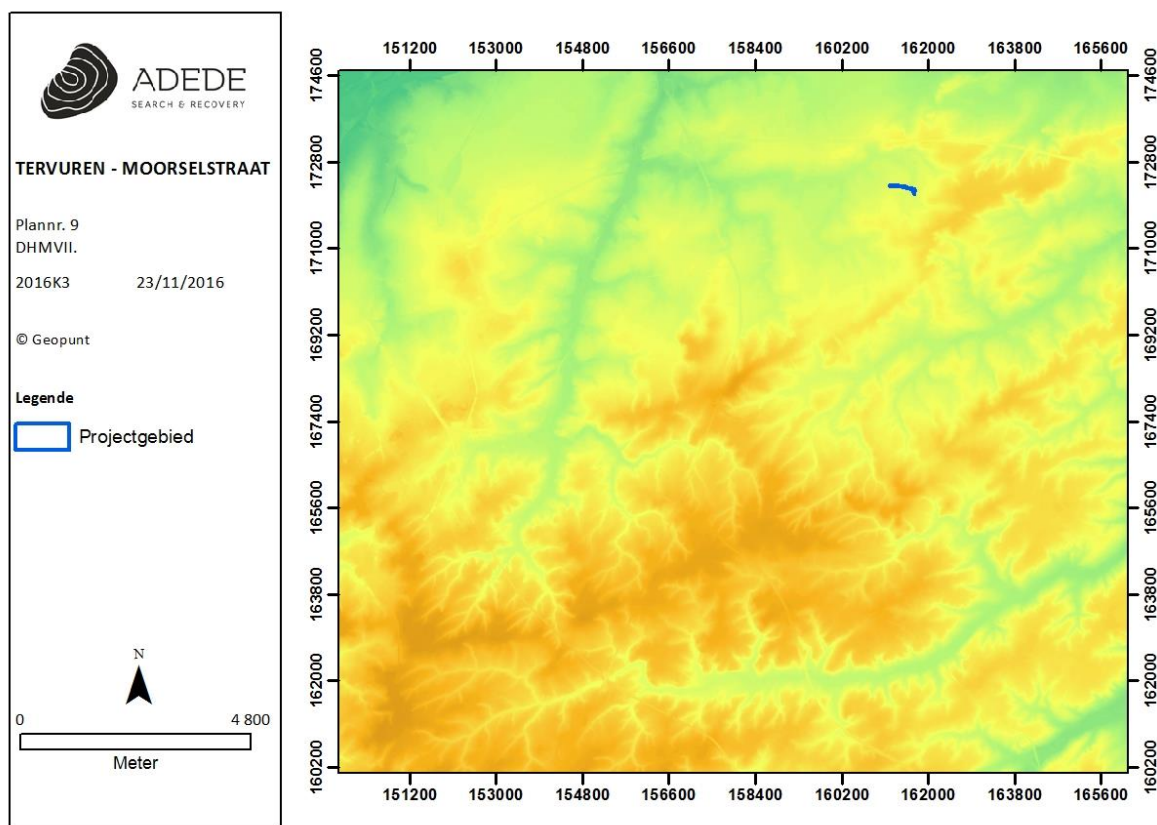
Index	Datum	Omschrijving	Gebruik	Orde	Projectnummer
001	13-08-2015	Aanpak van de bestaande situatie	DMU	DMU	04-03955
002	13-08-2015	Aanpak van de bestaande situatie	DMU	DMU	04-03955
003	13-08-2015	Aanpak van de bestaande situatie	DMU	DMU	04-03955
004	13-08-2015	Aanpak van de bestaande situatie	DMU	DMU	04-03955

TYPEDWARSPROFIELEN 6

3 Assessmentrapport

3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

De Moorselstraat is van oudsher de hoofdstraat van het gelijknamige gehucht Moorsel in Tervuren, gelegen in het uiterste noorden van de gemeente. Ten noordwesten grenst het gehucht aan Sterrebeek (Zaventem), ten noordoosten aan Everberg (Kortenberg), ten zuidoosten aan Leefdaal (Bertem) en ten zuiden aan Vossem en Tervuren⁴. De Moorselstraat vormt tevens de noord-zuid-as van het gehucht⁵. Het dorp zit geprangd tussen het Hogenbos in het noorden en het Moorselbos in het zuiden.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII⁶, digitaal terreinmodel 1m.

Het gehucht Moorsel bevindt zich op een uitloper van het Zoniënwood⁷, het grootste en best bewaarde relict van het historische Kolenwoud dat stelselmatig kleiner is geworden. Het Zoniënwood bestaat uit twee deelgebieden: enerzijds het zuidwestelijk deel dat gelegen is tussen Hoeilaart en

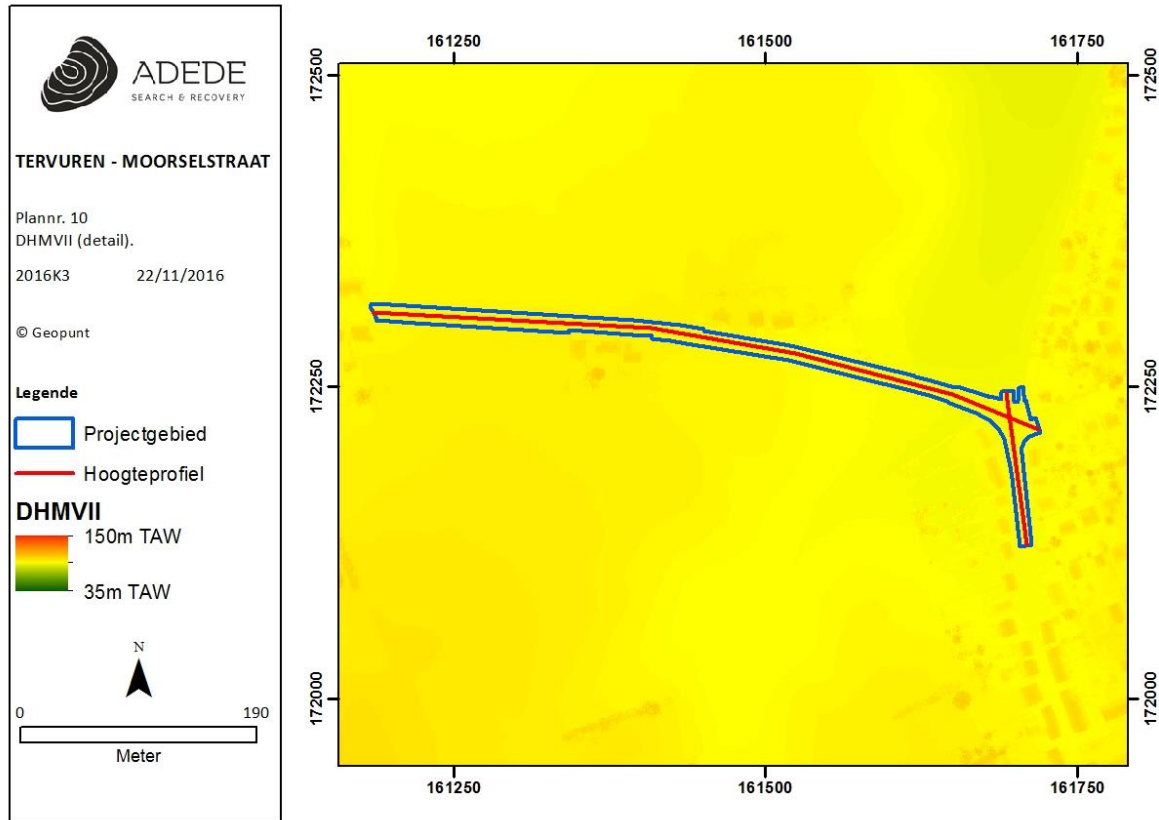
⁴ Arcadis Belgium nv, Fase 2: aanleg fietspaden Moorselstraat via Fietsfonds, Startnota + projectnota, Gemeente Tervuren, 2009.

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/127386>

⁶ <http://www.geopunt.be/>

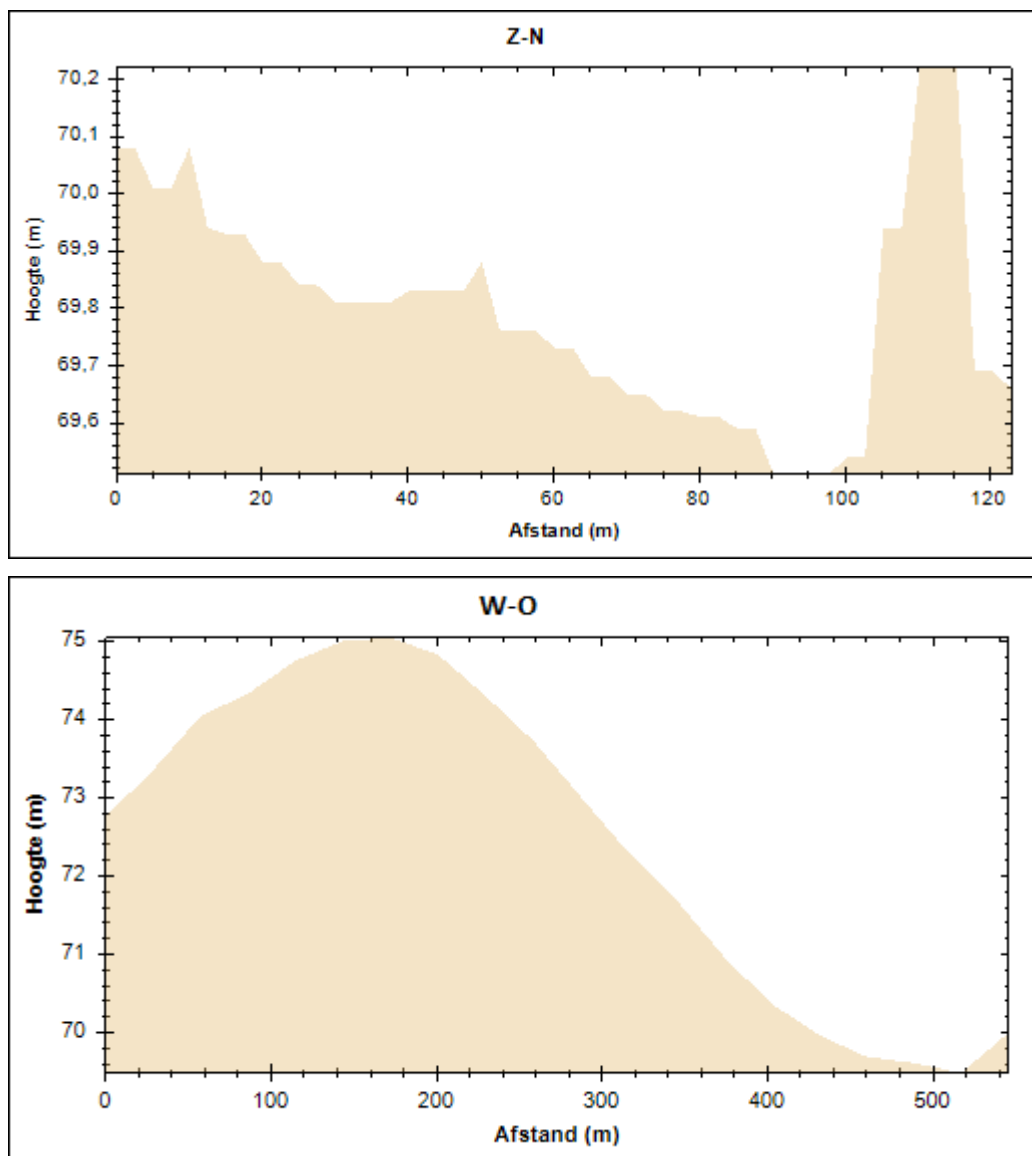
⁷ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135094>

Sint-Genesius-Rode, en anderzijds het noordoostelijk deel in Tervuren en Kraainem dat ook het arboretum van Tervuren bevat, gelegen op zo'n 7km ten zuidwesten van het projectgebied. Deze bossen, gelegen op het loess-plateau tussen de Zenne in het westen en de Dijle in het oosten, werden nooit gerooid. De bossen bevinden zich op 133m TAW.

Figuur 3. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal oppervlaktemodel 1m.

Het projectgebied bevindt zich op de meest noordoostelijke uitloper, en is gelegen op een TAW van ongeveer 70m.

Figuur 4. Hoogteprofiel van zuid naar noord (boven) en van west naar oost (onder) © Geopunt.

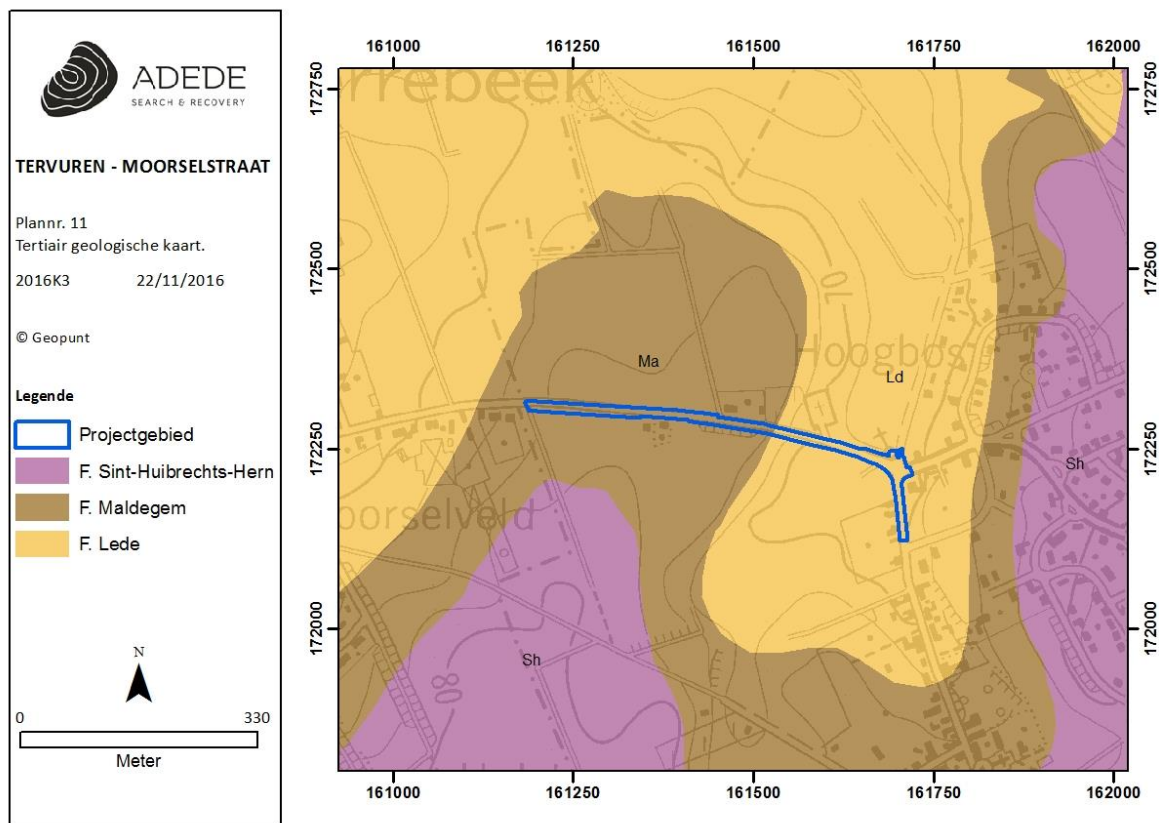
3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

Volgens de tertiair geologische kaart bevindt het projectgebied zich op de scheiding van twee bodemgesteldheden. Het oostelijk gedeelte van het projectgebied bevindt zich binnen de Formatie van Lede, terwijl het westelijk gedeelte zich binnen de Formatie van Maldegem bevindt.

De Formatie van Lede⁸ bestaat uit lichtgrijs fijn zand dat gekenmerkt wordt door kalksteenbanken. De zanden zijn kalk- en fossielhoudend, soms ook glauconiethoudend.

De Formatie van Maldegem⁹ bestaat uit een grijze afwisseling van fijn zand en klei en wordt gekenmerkt door glauconiet- en glimmerhoudende zanden die onderaan zandhoudende klei bevatten die tevens sterk glauconiet zijn.

Figuur 5. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

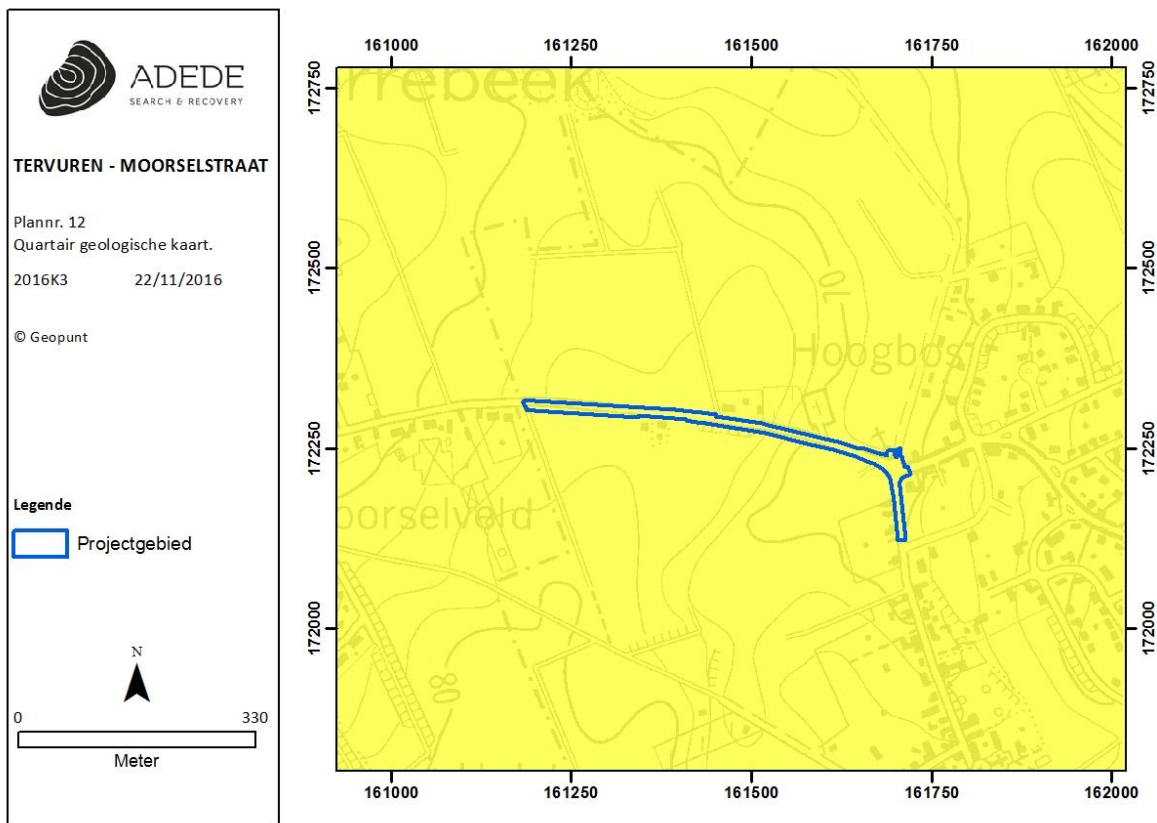
3.2.2 Quartair geologisch¹⁰

Op de quartair geologische kaart staat het projectgebied gekarteerd als type 2. Het betreft een zone zonder holocene en/of tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de pleistocene sequentie. De pleistocene sequentie bestaat uit eolische afzettingen van het laat-pleistocene Weichseliaan. Deze vertalen zich in zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen en silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. Tevens komen ook quartaire hellingsafzettingen voor.

⁸ <http://www.geopunt.be/>

⁹ <http://www.geopunt.be/>

¹⁰ F. Bogemans, *Legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen*, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 2005.

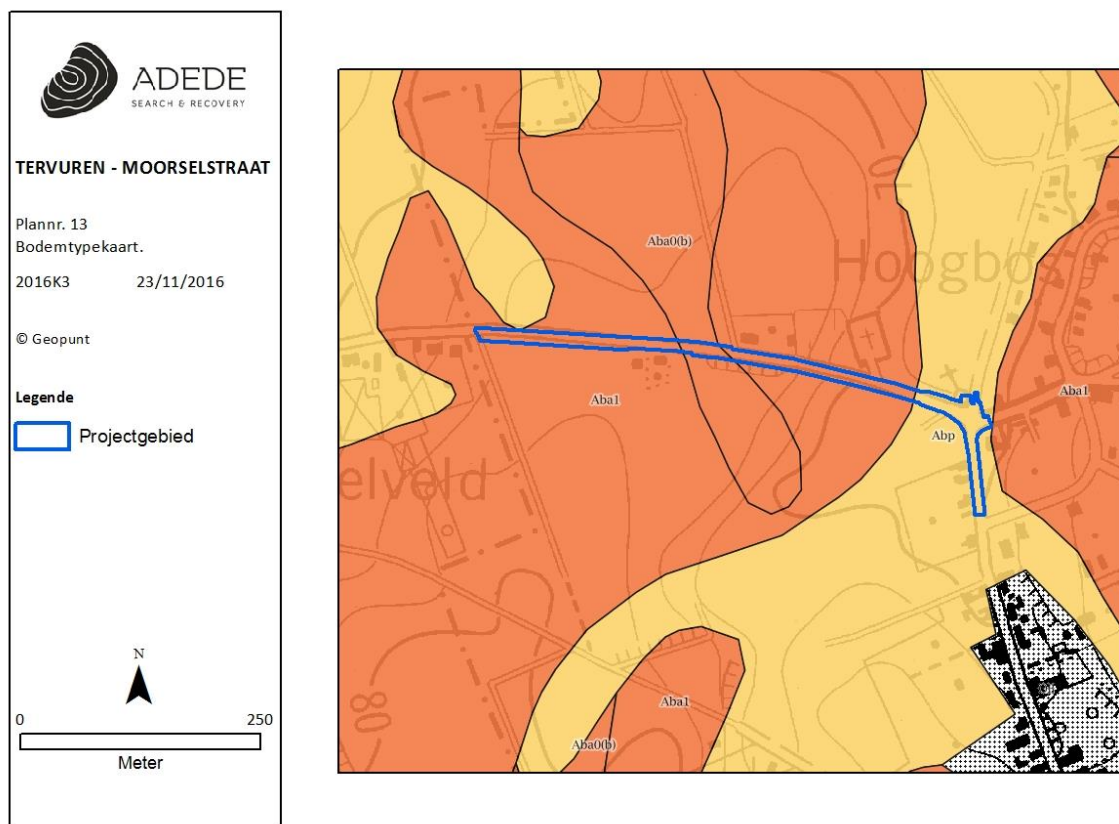
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

Binnen het projectgebied gaat het om eolische leemafzettingen uit het pleistoceen en het holoceen. Het projectgebied bevindt zich in het noordelijk gedeelte van Vlaanderen wat betekent dat de bodem hier bestaat uit zandleem. Het zandleempakket werd afgezet tijdens de laatste ijstijd (Würm). Door erosie werd deze leem plaatselijk aangetast zodat tertiaire lagen op een geringe diepte of zelfs aan het oppervlakte zichtbaar werden. Tijdens het latere holoceen werden de door rivieren, beken en drainagegeulen ontstane valleien en depressies opgevuld met colluvium of alluvium. De leemdikte varieert volgens de topografie: zo zijn er op de heuvels, plateau's en hoger gelegen dalhellingen slechts dunne pakketten zandleem te vinden, terwijl de dikte snel toeneemt in de richting van de depressies. Er komt een dendrietisch patroon voor van rivieralluvium, beekalluvium en colluvium. Het colluvium is steeds aanwezig in de droge insnijdingsdalletjes, terwijl de rivierafzettingen en beekalluvia enkel daar voorkomen waar rivieren en beken een permanente waterstroming hebben.

3.2.3 Bodem

3.2.3.1 Bodemtype¹¹

Volgens de bodemtypekaart bevindt het projectgebied zich op de overgang van twee bodemtype, een gelijkaardige situatie als op de tertiair geologische kaart. Het meest oostelijk gelegen deel van het projectgebied bevindt zich binnen bodemtype Abp. Het centrale en het westelijk gedeelte van het projectgebied bestaat bevindt zich binnen bodemtype Aba1. Centraal hierbinnen bevindt zich een strook binnen bodemtype Aba0(b).

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

Het type wordt bepaald door de eerste letter A dat staat voor leem. De drainageklasse wordt weergegeven in kleine letter variërend van (a) tot (i), van uiterst droge tot heel natte bodems. In dit geval staat de letter (b) voor droog, niet gleyig. Het volledige projectgebied wordt dus gekenmerkt door een droge leembodem.

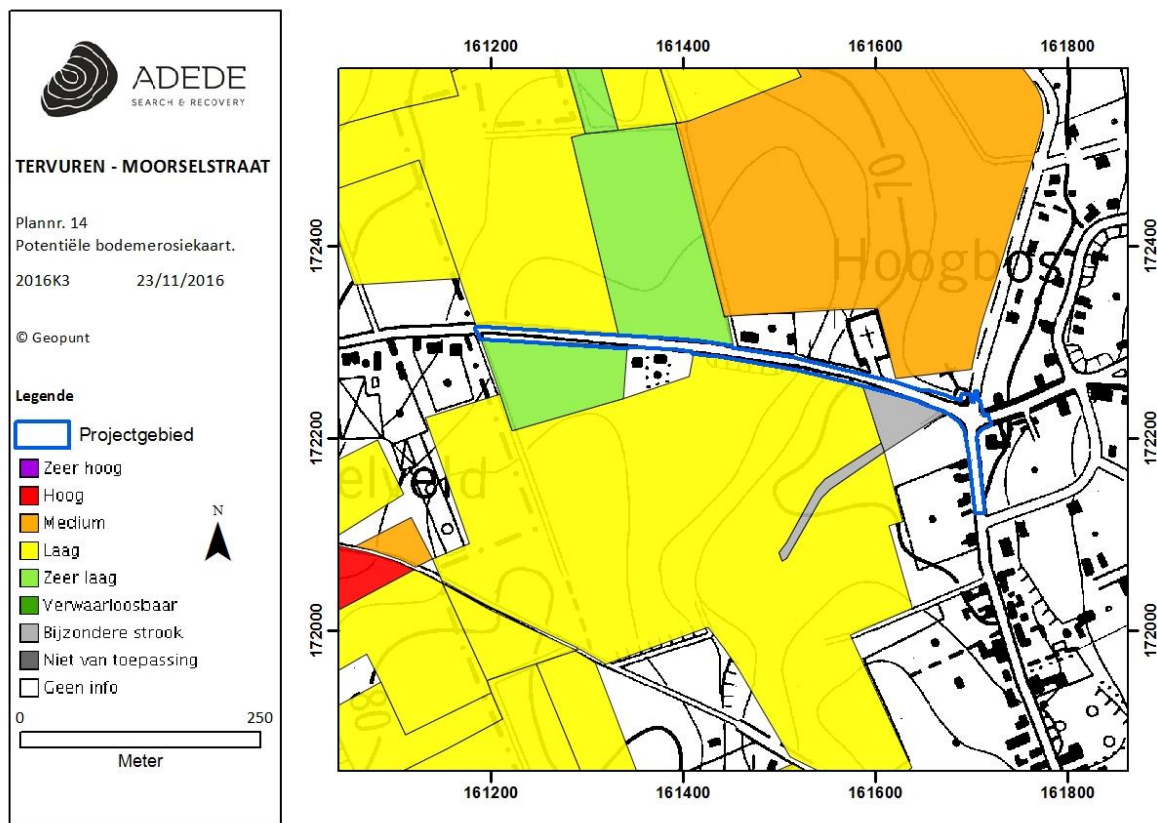
De laatste letter geeft tenslotte de profielontwikkeling in de bodem weer, in dit geval verwijst (p) naar een afwezigheid van profielontwikkeling. Deze Abp-bodems komen voor in colluviale of alluviale

¹¹ E. Van Ranst & C. Sys, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20 000), Laboratorium voor Bodemkunde, Gent, 2000.

droge leemdepressies, met andere woorden gronden die bestaan uit leem materiaal dat geërodeerd is van hoger liggende gronden of afgezet is van rivieren en beken. De (a) verwijst naar gronden met een textuur B-horizont. Deze A-ba-bodems worden gekenmerkt door uitloging. De cijfers 0 en 1 zijn van belang voor de landbouw, en verwijzen respectievelijk naar een dikke A-horizont (dikker dan 40cm) en een dunne (minder dan 40cm) A-horizont. Tot slot verwijst de (b) naar een variant van de profielontwikkeling en wordt het A-ba0(b)-type gekenmerkt door een vlekkerige textuur B-horizont.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

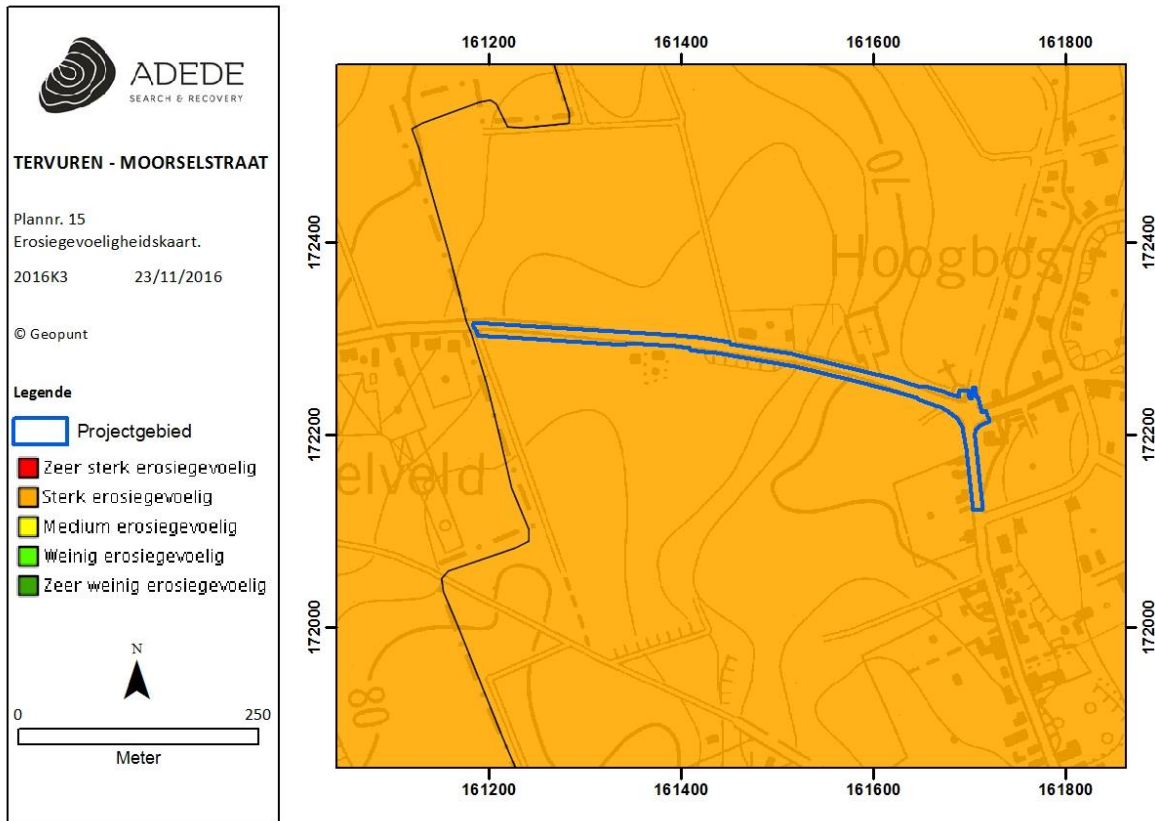
Op de potentiële bodemerosiekaart van de Vlaamse gemeenten wordt aangegeven dat het grootste deel van het projectgebied zich bevindt binnen een zone die geklasseerd staat als *geen info*. Dit heeft te maken met het feit dat het grootste deel van het projectgebied in beslag genomen wordt door de bestaande rijweg. De omliggende percelen staan in grote mate ingekleurd als percelen met een lage tot zeer lage kans op bodemerosie.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

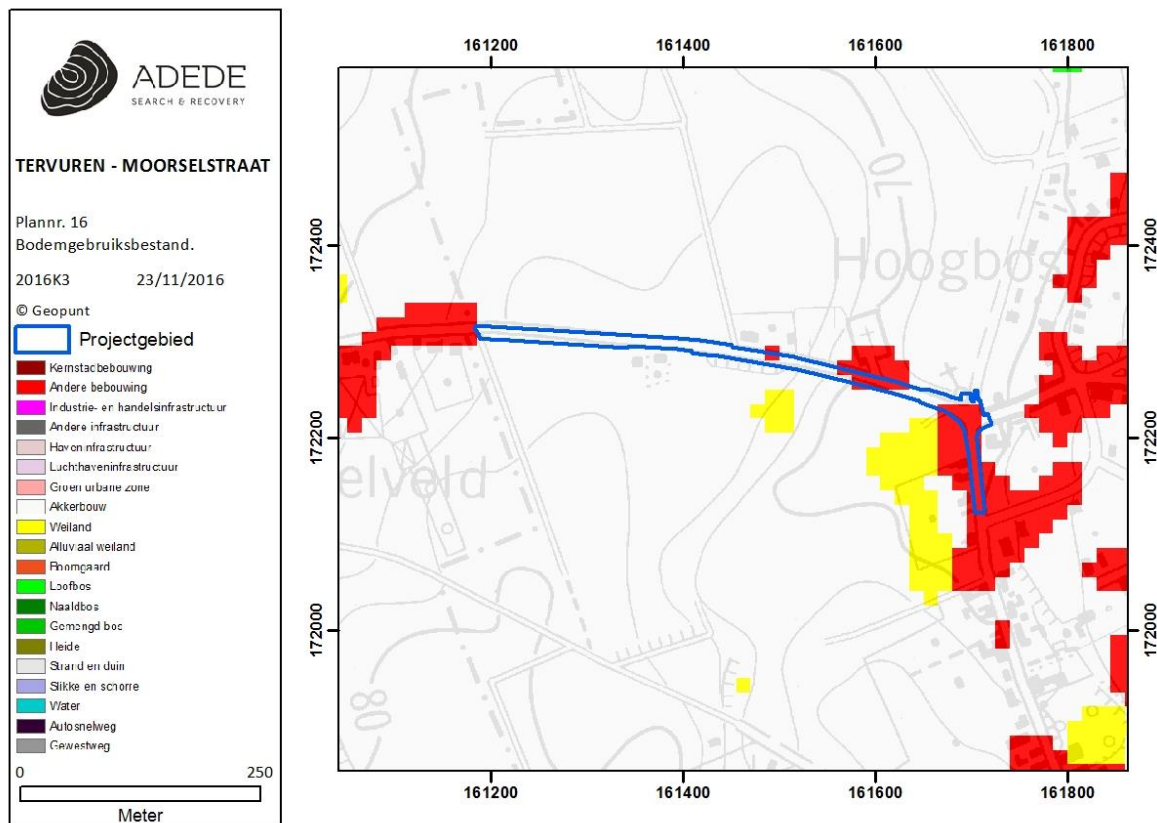
Op de erosiegevoeligheidskaart bevindt het projectgebied zich in een zone die geclassificeerd staat als sterk erosiegevoelig.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

Het grootste deel van het projectgebied staat gekarteerd als *akkerbouw*; dit zijn bodems die gebruikt worden in één of ander rotatiesysteem waarbij jaarlijks gewassen worden geogst, inclusief braakland. Een heel klein deel staat gekarteerd als *weiland*; dit zijn bodems die bedekt zijn met gras en die niet gelegen zijn in het overstromingsgebied van een rivier. Een ander heel klein stukje staat ingekleurd als *andere bebouwing* waarbij het grootste deel van het gebied bedekt wordt door structuren (gebouwen, wegen en artificiële oppervlakten met groene en open zones; tussen 30 en 80% is verhard).

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering¹²

Het onderzoeksgebied Moorselstraat bevindt zich in Moorsel, een kleine plaats in het noorden van de gemeente Tervuren. Dit gebied maakte oorspronkelijk deel uit van het Zoniënwoud. Hierdoor werd dit gebied omstreeks 1100 een deel van het hertogelijk domein en kwam daardoor onder direct gezag van de hertogen van Brabant. De Hertogen van Brabant, samen met religieuze ordes, waren essentieel voor de ontwikkeling van het gebied. In 1213 wordt vermeld dat Hendrik I van Brabant in Tervuren verblijft en hoogstwaarschijnlijk een verblijf heeft in de vorm van een houten burcht. Deze burcht groeide uit tot het Kasteel van Tervuren en zou verscheidene grote gasten huisvesten zoals de Brabantse hertogen in de 14^e en 15^e eeuw, aarshertogen Albrecht en Isabella eind 16^e eeuw en de Engelse koning in ballingschap Karel II in 1659.

¹² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/127413>

Verscheidene Brabantse abdijen waren de belangrijkste impuls voor een intensieve ontginningsperiode in de 12e en 13e eeuw. Door de intensieve ontginning bleef slechts het Moorselbos als een van de laatste delen van het Zoniënwoud over. Een ander gevolg was het ontstaan van enkele hoven. Eén van de gevestigde religieuze hoven was het in 1262 gestichte dominicanenklooster van Hertoginnedal in Oudergem. De naam van het klooster verwijst naar hertogin Aleidis van Bourgondië, weduwe van Hendrik III, die in de periode 1261-1267 optrad als regentes voor haar zonen en stichtster van het klooster. Het klooster, samen met uitgestrekte landerijen te Moorsel die door Aleidis aan het klooster waren geschonken, waren een belangrijke basis voor het ontstaan van de woonkern Moorsel.

Moorsel wordt voor het eerst vermeld in 1139 als *Morslo*, vermoedelijk in de betekenis van bosrijke vlakte. In de periode 1770-1778 is *Hameau de Moorsel* te vinden, een woonkern aan de huidige Moorselstraat. Vervolgens wordt het gehucht rond 1860 zowel aangeduid als *Hameau de Moorseloo*, maar ook als *Moorsel*. Moorsel zelf groeit, maar het aantal inwoners zal tot de 19^e eeuw slechts gering stijgen.

In de loop van de 20^e eeuw nam de woonfunctie van Moorsel toe, voornamelijk door uitbreiding van de bestaande lintbebouwing langs de Moorselstraat en Oudergemseweg. Vanaf de jaren '70 werd nagenoeg de gehele oostkant van de Moorselstraat en het gebied tussen de Moorselstraat en de Oudergemseweg verkaveld. Tot op heden vormt de Moorselstraat de noord-zuid-as van Moorsel en verzorgt het de verbinding met Sterrebeek (Zaventem) en Tervuren/Vosseme. Net buiten en ten noordwesten van de dorpskern ligt de volledig ommuurde begraafplaats¹³ van Moorsel. In 1908 beloofde Albert Coosemans, de grote weldoener van Moorsel, een stuk grond af te staan voor de inrichting van een begraafplaats. Daarenboven beloofde hij zelf in te staan voor de bouw van de omheiningmuur. Eind 1911 was de aanleg voltooid en in 1912 vond de eerste begraving plaats. Het kerkhofje staat opgenomen in de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed onder ID 300561. Albert Coosemans ligt, samen met zijn broer Joseph, begraven op dit kerkhof. Zij waren trouwens ook verantwoordelijk voor de bouw van de parochiekerk en de bijhorende pastorie.

Ook de kapel Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand¹⁴, gelegen op de hoek van de Moorselstraat en de Voskapelstraat, staat opgenomen in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed (ID 300560). Deze kapel werd gebouwd op initiatief van pastoor Xaverius de Cuyper omwille van een genezing en werd gerealiseerd door de inwoners van Moorsel. De wegkapel heeft de jaarsteen 'ANNO 1937', is omringd door vier heraangeplante linden, nadat de oude linden in 1990 na een storm verwijderd moesten worden. De kapel heeft een sterk beeldbepalende functie omdat ze van ver zichtbaar is.

¹³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300561>

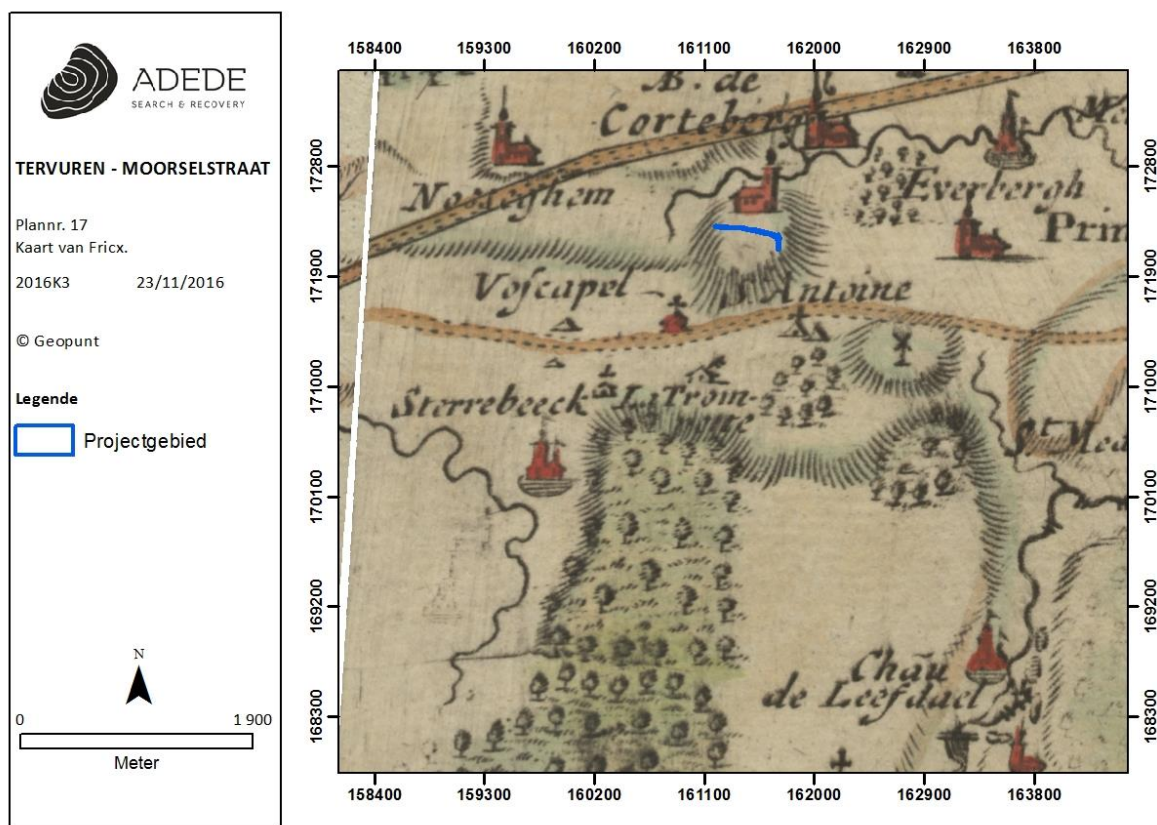
¹⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300560>

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 *Cartes des Pays-Bas, Fricx (1712)*

Op dit fragment uit de kaart der Nederlanden van Fricx is duidelijk te zien dat enkel stadskernen, wegen en belangrijke bouwwerken zoals kerken, kastelen, etc. werden weergegeven. De kaart is te ongedetailleerd om uitspraken te doen over bebouwing op het niveau van het plangebied. Burgerlijke architectuur kreeg op deze kaarten immers zeer weinig aandacht.

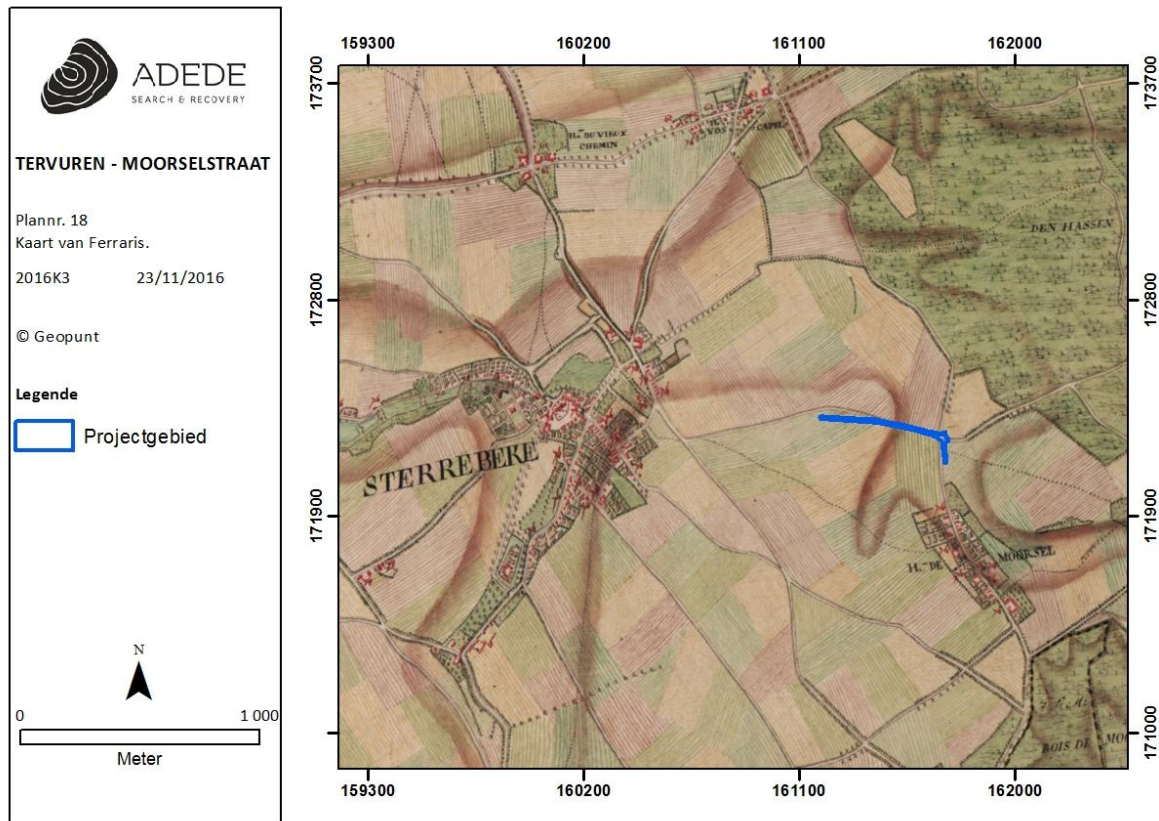
Het georefereren van dergelijke kaarten is -doordat zij niet schaalvast zijn- vrijwel onmogelijk. Op de kaart van Fricx, zoals weergegeven op de website van Geopunt, is een verschuiving in zuidelijke richting te zien. Het projectgebied ligt in realiteit ten westen van het kasteel van Leefdaal. In ieder geval staat het gehucht Moorsel niet als dusdanig aangeduid op de kaart. Dit is waarschijnlijk het gevolg van een gebrek aan belangrijke bouwwerken en/of noemenswaardige stadskern.

Figuur 11. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx.

3.3.2.2 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

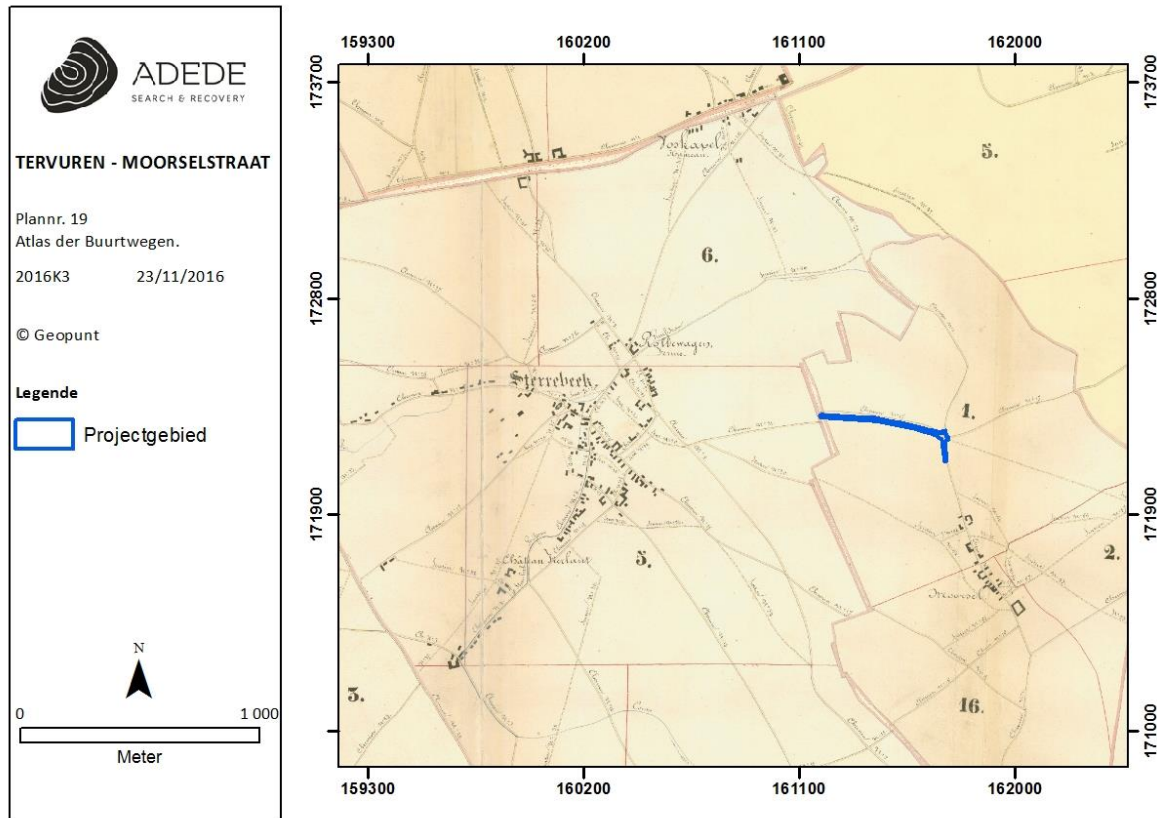
Moorsel staat aangeduid als *Hameau de Moorsel*, ten zuidoosten van het projectgebied. De weg die overeenkomt met de huidige Moorselstraat loopt door de woonkern met bebouwing aan weerszijden ervan. Moorsel was een geïsoleerde woonkern, omgeven door open landbouwgronden met in het noorden het Hassen-Winkelbosch en in het zuiden het Moorselbos. De enige verbinding was via de huidige Moorselstraat. Opvallend is de aanwezigheid van enkele grote hoevecomplexen in de woonkern. De zuidelijk gelegen hoeve (Hof van Moorsel of Hof van Hertoginnedal) zou minstens uit de 13de eeuw dateren. De huidige Oudergemseweg zou onderdeel zijn geweest van een directe route tussen deze hoeve en het dominicanenklooster (cf. supra). In de 17de eeuw was de hoeve uitgegroeid tot een belangrijke landouweexploitatie. De hoeve bleef tot 1783, toen Jozef II de contemplatieve ridderorden ophief, als pachthoeve eigendom van het klooster.

Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

3.3.2.3 Atlas der Buurtwegen (1840)

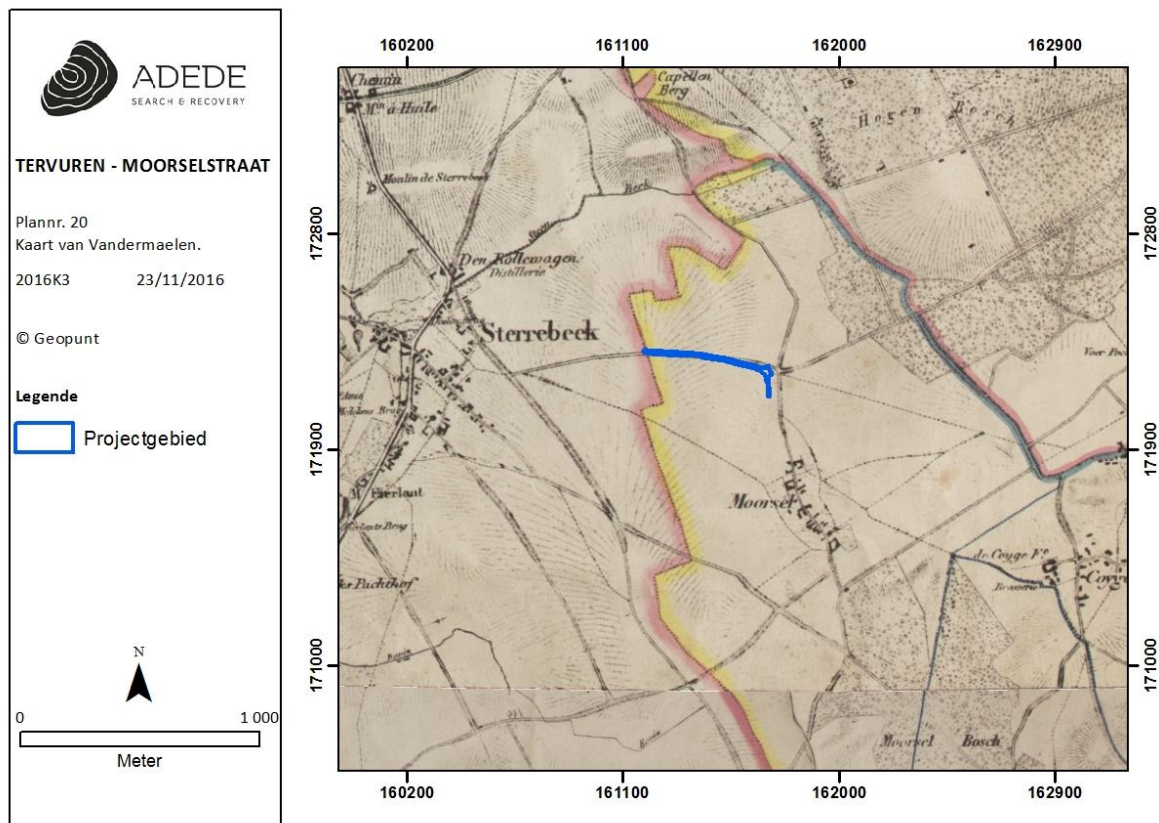
Op de Atlas der Buurtwegen is een gelijkaardige situatie zichtbaar als op de kaart van Ferraris. Ten zuidoosten van het projectgebied staat het gehucht Moorsel weergegeven. Ten westen ervan staat Sterrebeek als groter dorp aangeduid.

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.

3.3.2.4 Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854)

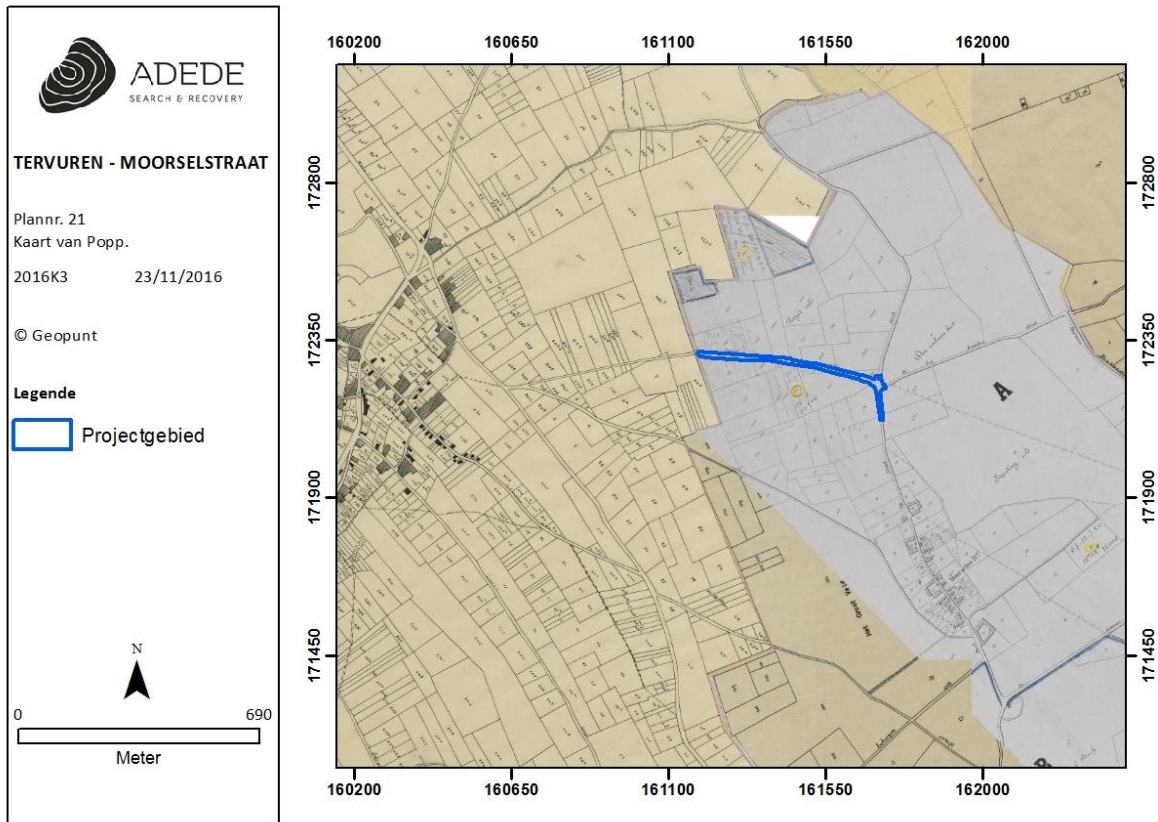
Ook de topografische kaart van Vandermaelen geeft eenzelfde situatie weer: ten zuidoosten is het gehucht Moorsel zichtbaar en ten westen het dorp Sterrebeek. De grens met deze laatste staat duidelijk weergegeven. Ook de bossen ten noordoosten (Hassen-Winkelbosch) en ten zuiden (Moorselbos) van het projectgebied staan aangeduid.

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de topografische kaart van Vandermaelen.

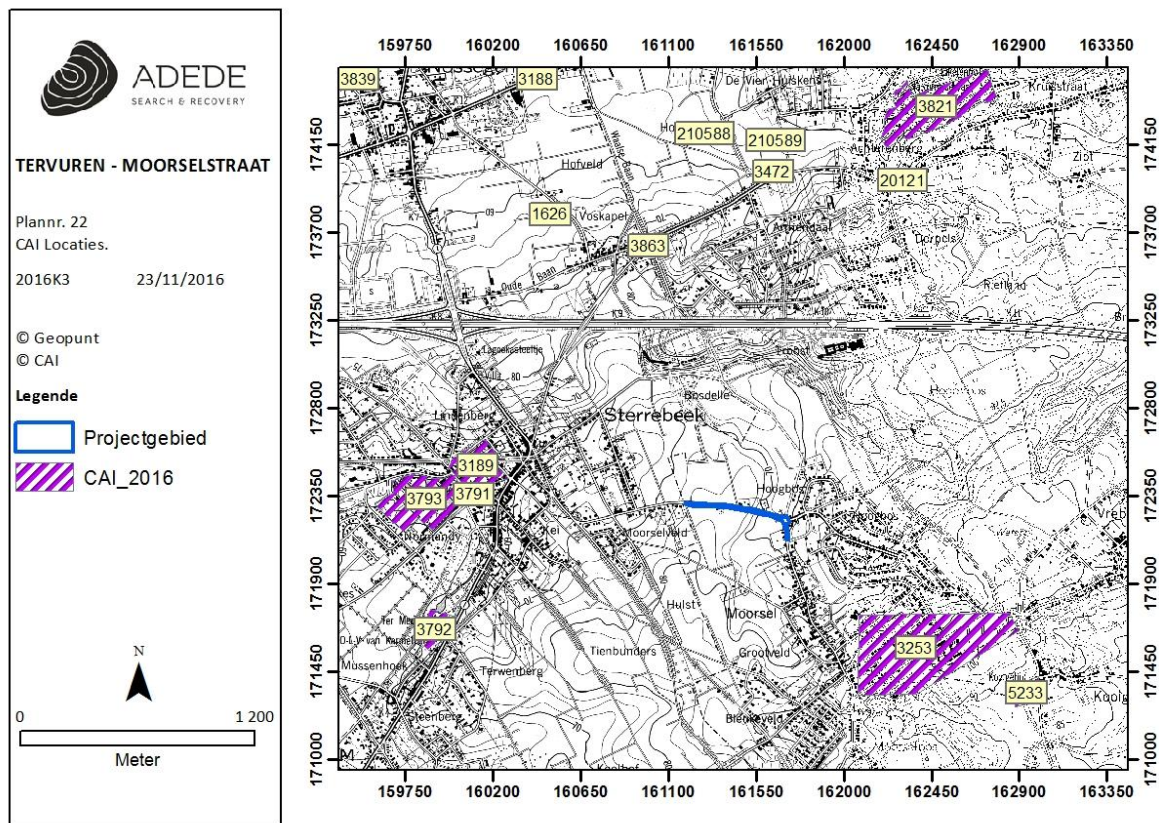
3.3.2.5 Kaart van Popp (1842 – 1879)

Tot slot geeft ook de kaart van Popp een gelijkaardige situatie weer. De alhier aangeduide perceelsindeling komt in grote mate overeen met de huidige situatie.

Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied¹⁵

Figuur 16. Situering van enkele CAI Locaties in de omgeving van het projectgebied.

CAI Locatie 3253¹⁶

Deze melding betreft een vondstenconcentratie van lithisch materiaal, bestaande uit kloppers, kerne, schrabbers, klingen en een gevleugelde pijlpunt met schachtdoorn. Het geheel wordt gedateerd in het Midden-Neolithicum; één ensemble zou echter Mesolithisch kunnen zijn, maar hierover bestaat geen zekerheid. Het materiaal werd aangetroffen ten westen van het Kooigehof aan de voet van de helling tegen de rand van het Moorselbos. Het lithisch materiaal werd aangetroffen tijdens veldprospecties. De locatie van deze melding bevindt zich op zo'n kilometer ten zuidoosten van het projectgebied.

CAI Locatie 5233¹⁷

Deze melding verwijst naar de Kooigehoeve. De naam *Kooige* zou afkomstig zijn van het Frankische toponiem *Kutse*. De hoeve is opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris op basis van de

¹⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/>

¹⁶ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3253>

¹⁷ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/5233>

cartografische weergave op de kaart van Ferraris. De locatie van deze melding bevindt zich op 1,6km ten zuidoosten van het projectgebied.

CAI Locatie 3821¹⁸

Dit betreft de Sint-Amanskapel. In 1095 werd deze abdijkerk ingezegend. In 1222 werd de abdij overgebracht naar de lager gelegen delen van de Achterenberg/Eikelenberg, hoewel de kerk op de top bleef tot 1771. Er werden tevens enkele vlakgraven aangetroffen die in verband gebracht kunnen worden met het kerkhof dat bij de parochiekerk hoorde. Er zouden indicaties zijn dat op deze berg ook een ijzertijdnederzetting terug te vinden is. Dit vermoeden is gebaseerd op de aanwezigheid van depressies en taluds. Deze locatie bevindt zich op 2,3km ten noordoosten van het projectgebied.

CAI Locatie 3189¹⁹

Deze verwijst naar de verdwenen waterburcht van Sterrebeek. Zo'n waterburcht bestaat traditioneel uit twee delen, met name een hoofdburcht en een neerhof. Dit voormalig kasteel van de heren van Kraainem was dichtbij de kerk gelegen, maar is nu verdwenen.

CAI Locatie 3793²⁰

Dit betreft het Kasteel van Sterrebeek dat teruggaat op het goed van Ruwendal. Dit was opgetrokken op een rechthoekig eiland in een symmetrisch aangelegde vijver. Het kasteel is beschermd.

¹⁸ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3821>

¹⁹ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3189>

²⁰ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/3793>

4 Besluit

4.1 Besluit gespecialiseerd publiek

Op basis van historische, cartografische, landschappelijke en geologische gegevens werd het projectgebied onderzocht naar potentieel aanwezig cultuurhistorisch erfgoed. Het projectgebied lijkt goed gelegen te zijn voor potentiële archeologische sporen. Zo is het projectgebied gelegen op een pleistocene ondergrond met een bodem waar het colluvium/alluvium (in het oosten) of de dikke A-horizont (in het westen) gezorgd hebben voor een goed bewaring van de oude bodems. Ook de landschappelijke kenmerken van het projectgebied zijn gunstig voor bewaarde archeologische sites: het terrein is immers hoger gelegen, en dit op een vruchtbare bodem. Desondanks werden er nog niet veel archeologische sites aangetroffen in de buurt. Er wordt enkel melding gemaakt van een vermoeden van een ijzertijd nederzetting. Dit heeft vermoedelijk te maken met de stand van het huidige onderzoek waarbij nog maar weinig onderzoek werd uitgevoerd in de ruimere omgeving van het projectgebied.

Voor het overgrote deel van de geschiedenis bevond het projectgebied zich op de rand van een bosrijk gebied, het Zoniënwood. Op basis van het bestaande historische kaartmateriaal kan besloten worden dat er zich vanaf de 18de eeuw een intensievere bewoning ontwikkelt rondom het projectgebied. De bewoning situeert zich in hoofdzaak ten zuidoosten van het projectgebied, in de dorpskern van het gehucht Moorsel. Binnen de locatie van het projectgebied bevindt zich enkel de verbindingsweg tussen Tervuren en Sterrebeek. Het is pas vrij recent (19de-20ste eeuw) dat zich rondom het projectgebied bewoning ontwikkeld heeft.

Ondanks het feit dat de locatie van het projectgebied op zich een vrij grote kans op de aanwezigheid van archeologische sites weerspiegelt, is ADEDE bvba van mening dat een vervolgonderzoek niet zal leiden tot kenniswinst. De graad van verstoring door de bestaande toestand van het uitbreidingsgebied zou immers leiden tot een erg verspreide versnippering van onverstoorde zones die bovendien heel klein in oppervlakte zijn. Het feit dat het projectgebied in zeer grote mate verstoord is, doet vermoeden dat het geen hoog potentieel op kennisvermeerdering heeft. De mogelijkheid bestaat echter dat er archeologische sporen in het gebied aanwezig zijn, maar door de hoge verstoringsgraad en de onmogelijkheid tot continuïteit (hoge versnipperingsgraad) in de uitvoering van een eventueel vervolgonderzoek, zal de informatie die voortvloeit uit de eventueel aanwezige resten eerder gering zijn. Gezien het lage kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied zal de kostprijs de eventuele output van gegevens niet kunnen verantwoorden.

Er kan met andere woorden besloten worden dat de toegepaste methode (bureauonderzoek zonder ingreep in de bodem) geen antwoord biedt op alle onderzoeksvragen, maar dat er wel voldoende informatie werd verzameld om een goede inschatting te kunnen maken van het kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied. Er dienen dan ook geen bijkomende vooronderzoeken of een vervolgonderzoek te gebeuren.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?*

Op basis van de onderzochte bronnen kan niet worden uitgesloten dat er zich geen archeologische resten bevinden binnen het projectgebied. Op basis van de beschikbare bronnen kan geconcludeerd worden dat het projectgebied voor het eerst zichtbaar is op cartografische bronnen vanaf de tweede helft van de 18de eeuw. De omgeving van het projectgebied wordt gekarteerd als akkerland. De bewoning bevindt zich meer zuidoostelijk. In de ruimere omgeving van het projectgebied zijn verschillende meldingen opgenomen in de Centraal Archeologische Inventaris. Het leeuwendeel van deze vondsten behoren tot de Nieuwe Tijden en zijn eveneens zichtbaar op de geraadpleegde cartografische bronnen. De beschrijving van deze cartografische bronnen toont aan dat er een trage ontwikkeling bestond van landelijke woningbouw binnen het projectgebied. Aan de hand van de tijdens de bureaustudie onderzochte bronnen kan besloten worden dat, indien er zich archeologische resten bevinden, deze wellicht dateren uit de periode voorafgaand aan de middeleeuwen. Wel kan geconcludeerd worden dat de kans op het voorkomen van archeologische resten met een hoog kennisvermeerderingspotentieel klein is aangezien het grootste gedeelte van het terrein reeds verstoord werd bij de aanleg van de huidige Moorselstraat.

- *Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?*

Het onderzoeksgebied lag doorheen de geschiedenis aan de rand van een bosrijk gebied, het Zoniënwood. Vanaf de 18de eeuw staat het gebied ingekleurd als akkerland (cf. kaart van Ferraris). De aanwezigheid van geschikte grond voor landbouwactiviteiten is op de hedendaagse kaart van het bodemgebruiksbestand nog steeds herkenbaar.

- *Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?*

Samenhangend met de evolutie naar landbouwgebied ontstond er ook woningbouw in de ruimere omgeving van het projectgebied waaruit de dorpskern van het gehucht Moorsel ontstond. Deze bevindt zich ten zuidoosten van het projectgebied en getuigt eerder van een vrij lage densiteit. Pas vanaf de 20ste eeuw zal zich ook ter hoogte van het projectgebied bebouwing ontwikkelen.

- *Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?*

De geplande werkzaamheden zullen een negatieve impact hebben op het eventueel aanwezige bodemarchief en zullen een verstoring van het bodemarchief met zich meebrengen in die zones waar het bodemarchief nog niet volledig vernield is (waarbij verwezen wordt naar de onteigeningszones). De nog onverstoorte zones zijn echter kleinschalig in omvang en liggen enorm verspreid over het projectgebied.

4.2 Besluit breed publiek

De Moorselstraat krijgt een nieuwe inrichting waarbij aan weerszijden van de rijweg een enkelrichtingsfietspad wordt aangelegd. Naar aanleiding van deze werken werd een bureauonderzoek uitgevoerd met betrekking tot het projectgebied.

Het projectgebied bevindt zich op een vrij aantrekkelijke plek voor menselijke bewoning en/of activiteiten. Er is sprake van een vruchtbare bodem in combinatie met de hogere ligging. De archeologische bronnen zijn echter vrij beperkt voor de ruimere omgeving, hoewel er wel een vermoeden bestaat dat er sprake is van bewoning tijdens de ijzertijd. Hoewel er reeds sprake is van Moorsel vanaf de 12de eeuw zijn er archeologische noch historische sporen van bewoning in gekend in de omgeving van het projectgebied. Het gebied was dan ook gelegen aan de rand van een bosrijk gebied. Vanaf de 18de eeuw moet het bos wijken en werd er ook een weg aangelegd. Pas vanaf de 20ste eeuw zal zich hierlangs bewoning ontwikkelen.

Archeologisch onderzoek van deze regio kan een bijdrage leveren tot de kennis van de ontwikkeling van dit gebied. Toch adviseert ADEDE bvba geen vervolgonderzoek. De ingrepen die de bodem verstoren in die zones waar nog geen eerdere verstoringen hebben plaatsgevonden zijn immers dermate gering in omvang en erg verspreid over het ganse projectgebied. De niet-verstoorte zones grenzen aan antropogeen verstoorte zones waardoor zelfs de aanduiding als niet verstoord in vraag gesteld kan worden ten gevolge van de kleine oppervlakte. ADEDE bvba is van mening dat een vervolgonderzoek met ingreep in de bodem niet tot kenniswinst kan leiden door het uiterst beperkte gebied dat nog niet verstoord is. tevens wegen de kosten van een vervolgonderzoek niet opwegen tegen de extra informatie die het onderzoek al dan niet zal aanleveren.

5 Bibliografie

- Arcadis Belgium nv, Fase 2: aanleg fietspaden Moorselstraat via Fietsfonds, Startnota + projectnota, Gemeente Tervuren, 2009.
- F. Bogemans, Legende overzichtskaart quartairgeologie Vlaanderen, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 2005.
- E. Van Ranst & C. Sys, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1:20 000), Laboratorium voor Bodemkunde, Gent, 2000.

Online bronnen:

- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/127386>
- <http://www.geopunt.be/>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/135094>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/127413>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300561>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300560>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/3253>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/5233>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/3821>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/3189>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/3793>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/>
- <http://www.ngi.be/>

6 Lijst van plannen

Plannr.	Beschrijving	Schaal	Wijze vervaardiging	Datum aanmaak
0001	Situering van het projectgebied op de topografische kaart kleur	1:1	Digitaal	22/11/2016
0002	Situering van het projectgebied op de orthofoto, 2015	1:1	Digitaal	22/11/2016
0003	Situering van het projectgebied op GRB (overzicht)	1:1	Digitaal	22/11/2016
0004	Situering van het projectgebied op GRB (west)	1:1	Digitaal	22/11/2016
0005	Situering van het projectgebied op GRB (oost)	1:1	Digitaal	22/11/2016
0006	Gekende verstoorde zones	1:1	Digitaal	23/11/2016
0007	Inplantingsplan bestaande toestand	1:1	Digitaal	22/11/2016
0008	Inrichtingsplan ontwerp-toestand	1:1	Digitaal	22/11/2016
0009	DHMOVII, digitaal terreinmodel 1m	1:1	Digitaal	23/11/2016
0010	DHMOVII, digitaal oppervlaktemodel 1m (detail)	1:1	Digitaal	22/11/2016
0011	Tertiair geologische kaart	1:1	Digitaal	22/11/2016
0012	Quartair geologische kaart	1:1	Digitaal	22/11/2016
0013	Bodemtypekaart	1:1	Digitaal	23/11/2016
0014	Potentiële bodemerosiekaart	1:1	Digitaal	23/11/2016
0015	Erosiegevoeligheidskaart	1:1	Digitaal	23/11/2016
0016	Bodemgebruiksbestand	1:1	Digitaal	23/11/2016
0017	Fricx	1:110 000	Analoog	23/11/2016
0018	Ferraris	1:11 520	Analoog	23/11/2016
0019	Atlas der Buurtwegen	1:3 000	Analoog	23/11/2016
0020	Topografische kaart Vandermaelen	1:20 000	Analoog	23/11/2016
0021	Kaart van Popp	1:5 000	Analoog	23/11/2016
0022	CAI Locaties op topografische kaart	1:1	Digitaal	23/11/2016

7 Lijst van figuren

Figuur 1. Overzicht onteigeningen.	- 15 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.	- 21 -
Figuur 3. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal oppervlaktemodel 1m.	- 22 -
Figuur 4. Hoogteprofiel van zuid naar noord (boven) en van west naar oost (onder) © Geopunt. .	- 23 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.	- 24 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.	- 25 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 26 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.	- 27 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.	- 28 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 29 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx.	- 31 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.	- 32 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.	- 33 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de topografische kaart van Vandermaelen.	- 34 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.	- 35 -
Figuur 16. Situering van enkele CAI Locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 36 -